

Prediktori čestine konzumacije psihoaktivnih tvari kod mladih

Jelinčić, Klara

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:700072>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-06**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

KLARA JELINČIĆ

**PREDIKTORI ČESTINE KONZUMACIJE
PSIHOAKTIVNIH TVARI KOD MLADIH**

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2020.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA
ODSJEK ZA PSIHOLOGIJU

KLARA JELINČIĆ

PREDIKTORI ČESTINE KONZUMACIJE PSIHOAKTIVNIH TVARI KOD MLADIH

DIPLOMSKI RAD

A handwritten signature in black ink, appearing to be 'L. Brajković'.

Mentorica: doc. dr. sc. Lovorka Brajković

Zagreb, 2020.

Prediktori čestine konzumacije psihoaktivnih tvari kod mladih. / Predictors of psychoactive substances use among young adults.

Sažetak

Cilj ovog istraživanja bio je ispitati čestinu konzumacije ilegalnih psihoaktivnih tvari i alkohola kod mladih te utvrditi u kojoj mjeri je konzumacija navedenih tvari određena mračnom trijadom ličnosti (makijavelizmom, narcizmom i psihopatijom), sklonosti traženju uzbuđenja i načinima nošenja sa stresom. Istraživanje je provedeno sa 367 mladih osoba u dobi od 18 do 30 godina. Upitnik je poslan *online* anketom, a sastojao se od: sociodemografskih pitanja, Kratkog upitnika mračne trijade (Jones i Paulhus, 2013), Upitnika suočavanja sa stresom (Carver, Scheier i Weintraub, 1989) i Skale traženja uzbuđenja (Forma V, Zuckerman i sur., 1978). Dobiveni rezultati ukazuju na to kako mladi u pogledu konzumacije ilegalnih psihoaktivnih tvari najčešće konzumiraju marihuanu, nakon čega slijede psihostimulansi (kokain, speed, ice i sl.), pa psihostimulansi s karakteristikama halucinogena (ecstasy i MDMA) i na posljetku halucinogene droge (LSD, psihoaktivne gljive, PCP). U ovom istraživanju dobiveno je kako mladi piju alkohol umjereno do često. Nakon provedenih hijerarhijskih regresijskih analiza, utvrđen je statistički značajan prediktivan učinak dobi, spola, psihopatije, makijavelizma, podložnosti dosadi, dezinhibicije i traženja iskustava životnoj prevalenciji konzumacije psihoaktivnih tvari, na način da su prediktori zajedno objasnili 45,1% varijance konzumacije psihoaktivnih tvari, dok su predikciji čestine konzumacije alkohola statistički značajan doprinos pokazali suočavanje sa stresom usmjereno na izbjegavanje, dezinhibicija i traženje uzbuđenja i avantura objašnjavajući 19,6% varijance. Ove spoznaje korisne su kako u teorijskim, tako i u praktičkim domenama psihologije u pogledu detekcije rizičnih skupina za kasniju konzumaciju psihoaktivnih tvari i alkohola.

Ključne riječi: alkohol, psihoaktivne tvari, mračna trijada, nošenje sa stresom, traženje uzbuđenja

Abstract

The aim of this study was to examine the illegal psychoactive substances and alcohol use in young people to determine the extent to which consumption was defined by the Dark triad of personality (Machiavellianism, narcissism and psychopathy), Sensation seeking and Coping orientations to problems experienced. The study was conducted on 367 young people aged 18 to 30 years. The questionnaire was sent online, composed of: sociodemographic questions, the Short Dark Triad (Jones and Paulhus, 2013), Coping Orientation to Problems Experienced (Carver, Scheier, & Weintraub, 1989), and the Sensation Seeking Scale (Form V, Zuckerman et al., 1978). The results indicate that young people most commonly use marijuana, followed by psychostimulants (cocaine, speed, ice, etc.), psychostimulants with the characteristics of hallucinogens (ecstasy and MDMA) and finally hallucinogenic drugs (LSD, psilocybin, PCP). In this research, young people drink alcohol moderately to often. After conducting hierarchical regression analyzes, the predictors of psychoactive substances use that were statistically significant were age, gender, psychopathy, Machiavellianism, boredom susceptibility, disinhibition and experience seeking, explaining 45.1% of total variance. Statistically significant predictors of alcohol consumption were: avoiding as a way of coping with stress, disinhibition and thrill and adventure seeking, explaining 19.6% of total variance. These findings are useful in both the theoretical and practical domains of psychology in terms of detecting groups high at risk for later consumption of psychoactive substances and alcohol.

Keywords: alcohol, psychoactive substances, The Dark Triad, Coping with stress, Sensation seeking

Sadržaj

1.	Uvod.....	1
1.1.	Mračna trijada.....	2
1.1.1.	Makijavelizam.....	4
1.1.2.	Narcizam.....	5
1.1.3.	Psihopatija.....	6
1.1.4.	Mračna trijada i konzumacija psihoaktivnih tvari.....	7
1.2.	Načini suočavanja sa stresom.....	8
1.2.1.	Načini suočavanja sa stresom i konzumacija psihoaktivnih tvari.....	9
1.3.	Traženje uzbuđenja.....	9
1.3.1.	Traženje uzbuđenja i konzumacija psihoaktivnih tvari.....	12
1.4.	Psihoaktivne tvari.....	13
1.4.1.	Psihodepresori.....	13
1.4.2.	Kanabinoidi.....	14
1.4.3.	Psihostimulansi.....	14
1.4.4.	Halucinogeni.....	15
2.	Cilj i problemi.....	16
3.	Metoda.....	17
3.1.	Sudionici.....	17
3.2.	Instrumenti.....	17
3.2.1.	Kratki upitnik mračne trijade.....	17
3.2.2.	Upitnik suočavanja sa stresom.....	18
3.2.3.	Skala traženja uzbuđenja.....	18
3.2.4.	Skala životne prevalencije konzumacije ilegalnih psihoaktivnih tvari i skala čestine konzumacije alkohola.....	19
3.3.	Postupak.....	20
4.	Rezultati.....	21
5.	Rasprava.....	30
5.1.	Metodološki nedostatci i implikacije istraživanja.....	36
6.	Zaključak.....	38
7.	Literatura.....	39

1. Uvod

Konsumacija psihoaktivnih tvari smatra se rizičnim ponašanjem koje omogućuje korisniku doživljavanje ushita i pozitivnih emocija (Stenason i Vernon, 2016). Ova pojava u općoj populaciji već dugi niz godina ubrzano postaje javno zdravstveni problem i povezuje se s mnogo socijalnih, psiholoških i fizioloških problema i za korisnika neke psihoaktivne tvari i za njegovu okolinu (Ham i Hope, 2003). S obzirom na prevalenciju zlouporabe sredstava ovisnosti među mladima i negativne implikacije koje su povezane sa zlouporabom, ključno je identificirati mehanizme koji stoje iza povećanog rizika od zlouporabe psihoaktivnih tvari (Ham i Hope, 2003).

Među najčešćim razlozima uživanja droga su radoznalost i zadovoljenje osobne znatiželje o učinku droga, želja da se doživi nešto novo, uzbudljivo ili opasno, delikventne tendencije te bijeg iz neugodne stvarnosti (Manenica, 1995). Prema izvješću Europskog centra za praćenje droga i ovisnosti o drogama (EMCDDA) iz 2019. godine, u posljednjih godinu dana u zemljama EU kanabis je konzumiralo 14.4% mladih, kokain je konzumiralo 2.1% mladih, MDMA/*ecstasy* je konzumiralo 1.7% mladih te je amfetamine konzumiralo 1% mladih. U Republici Hrvatskoj primjetan je opadajući trend u konzumaciji cigareta i alkohola između 2011. i 2015. godine, no konzumacija marihuane i ostalih psihoaktivnih tvari i dalje je u porastu (EMCDDA, 2019).

Jedno od najvećih i najobuhvatnijih istraživanja na našim područjima u vezi konzumacije alkohola i psihoaktivnih tvari zasigurno je Istraživanje zlouporabe sredstava ovisnosti u općoj populaciji Republike Hrvatske provedeno 2012. godine na zahtjev Ureda za suzbijanje zlouporabe droga (Glavak Tkalić i sur., 2012). Istraživanje je provedeno na reprezentativnom uzorku od 4656 osoba u dobi od 15 do 64 godine. Rezultati su analizirani i zasebno na uzorku mladih od 25 do 34 godine te su ispitane životne prevalencije konzumacije različitih psihoaktivnih tvari. Rezultati pokazuju kako je najčešća životna prevalencija konzumacije kanabisa (28,5%), nakon koje slijedi konzumacija amfetamina (5,1%), *ecstasyja* (4,6%), kokaina (3,8%) i LSD-a (2,4%). Ispitana je i čestina konzumacije alkohola u posljednjih godinu dana te je dobiveno kako je 81,5% mladih od 25 do 34 godine konzumiralo alkohol barem jednom u posljednjih godinu dana, od kojih je njih 40% alkohol konzumiralo jednom mjesečno ili rjeđe, njih 30,4% dva do četiri puta mjesečno, 14,7% je alkohol konzumiralo dva do tri puta tjedno te je postotak osoba koje su alkohol konzumirale više od četiri puta tjedno 6,5% (Glavak Tkalić i sur., 2012).

1.1. Mračna trijada

Paulhus i Williams (2002) su pregledom dotadašnje literature o osobinama ličnosti koje su društveno averzivne, ali i dalje u granicama normalnog raspona funkcioniranja pronašli i detaljno opisali tri najistaknutije: makijavelizam, narcizam i psihopatiju. U svom istraživanju dobili su statistički značajne korelacije između sva tri konstrukta: $r=.25$ između narcizma i makijavelizma, $r=.31$ između makijavelizma i psihopatije i $r=.50$ između narcizma i psihopatije. Razlika među ovim konstruktima jasna je kad se dovedu u odnos s nekim drugim mjerama, kao što su mjere ličnosti ili testovi inteligencije (Paulhus i Williams, 2002), odnosno, konstrukti su konceptualno zasebni ali empirijski preklapajući (Furnham, Richards i Paulhus, 2013).

Subkliničke forme narcizma, psihopatije i makijavelizma dijele određene karakteristike kao što su: egocentričnost, emocionalna hladnoća, manipulativnost, samopromocija, licemjernost, antagonizam i agresivnost (Jones i Paulhus, 2013). Termin subklinički predstavlja blažu verziju nekog poremećaja te obuhvaća širu populaciju (Furnham i sur., 2013). Sve tri dimenzije mračne trijade imaju značajne genetske komponente, od kojih makijavelizam ima naj snažniji utjecaj okoline što Vernon i suradnici (2008) interpretiraju kao vjerojatni razlog zašto psihopatija i narcizam češće dolaze "u paru". Iako sve tri facete značajno pozitivno koreliraju, regresijskim analizama dobiju se jasnije razlike. Na primjer, makijavelisti su najviše skloni plagiranju eseja i izbjegavanju rizičnih oklada (Nathanson, Paulhus i Williams, 2006), osobe s izraženim narcizmom sklonije su samouzdanju i agresivnom reagiranju na bilo kakve prijetnje egu, dok su osobe s izraženom psihopatijom najviše sklone zlostavljanju drugih i provođenju svojih maštarija o osveti (Jones i Paulhus, 2010).

Petofaktorski model ličnosti obuhvaća pet širokih i relativno neovisnih dimenzija ličnosti: ekstraverziju, savjesnost, ugodnost, otvorenost iskustvima i neuroticizam (Costa i McCrae, 1991). Svaka od navedenih dimenzija povezana je s jednom ili više dimenzija mračne trijade. Najkonzistentnija je negativna povezanost između dimenzija mračne trijade i savjesnosti i ugodnosti (Jakobwitz i Egan, 2006). Negativna povezanost s ugodnošću proizlazi iz same širine te dimenzije ličnosti koja uključuje u NEO-PI-u: lukavost, samovolju, sebičnost, tvrdoglavost, zahtjevnost, nestrpljivost, netolerantnost, neosjetljivost, argumentativnost i agresivnost. Iz ovog razloga NEO-PI mjera petofaktorskog modela ličnosti korelira s mjerama mračne trijade. Razlike unutar mračne trijade postaju jasnije kada se razdvoje facete petofaktorskog modela ličnosti. U tom slučaju narcizam ima najveću povezanost s niskom skromnošću i iskrenošću, a psihopatija s niskom promišljenošću i odgovornošću (Jakobwitz i Egan, 2006).

Ideja da mračne osobine ličnosti mogu koristiti u stvaranju tzv. socijalnih parazita potiče još od Linde Mealey (1995) koja je istaknula da evolucijske teorije predviđaju takve predatorne podskupine. Te evolucijske teorije fokusiraju se na koncept razmnožavanja kako bi objasnile individualne razlike u izraženosti crta mračne trijade. Prema Furnhamu i suradnicima (2013), pojedinci se razlikuju u pogledu reproduktivnih strategija na način da neke osobe stavljaju naglasak na sam čin reprodukcije pa imaju strategiju ‘brzog života’, dok druge osobe stavljaju naglasak na roditeljstvo radi čega imaju strategiju ‘spore reprodukcije’. Pojedinci s izraženim karakteristikama Mračne trijade imaju strategiju ‘brzog života’ koja je karakterizirana deficitima u samokontroli, čestom uspostavom kratkotrajnih odnosa sa seksualnim partnerima, sebičnošću i pokazivanjem različitih antisocijalnih karakteristika ponašanja. Jedno od najkonzistentnijih rezultata istraživanja mračne trijade odnosi se na to da muškarci postižu više rezultate od žena (Paulhus i Williams, 2002). Uzimajući u obzir evolucijsku perspektivu, razlika između muškaraca i žena u izraženosti karakteristika mračne trijade pomaže u objašnjenju činjenice da su muškarci skloniji od žena u korištenju kratkotrajne, impulzivne strategije reprodukcije (Jonason i sur., 2009).

Dimenzije mračne trijade pojavljuju se u analizama kontraproductivnog ponašanja (Hogan, Barrett i Hogan, 2007), najčešće u pogledu toksičnog rukovodstva, ‘zmijske u odijelima’ i loših šefova. Neka istraživanja postuliraju postojanje adaptivnosti i korisnosti dimenzija mračne trijade u poslovnom okruženju (Hogan i sur., 2007). Postoje slučajevi u kojima visoka izraženost karakteristika mračne trijade, kombinirana s npr. visokom inteligencijom ili fizičkom privlačnošću, doprinosi pojedincu u ostvarivanju pozicija vođe (Furnham, 2010). Mračne crte ličnosti mogu pomoći osobama u poslovnom napretku, ali ne i u slaganju s kolegama u poslovnom okruženju (Hogan i sur., 2007). Impulzivnost je karakteristična za psihopatiju i narcizam, ali ne i za makijavelizam (Jones i Paulhus, 2011). Radi ovoga su te osobe uspješne u kratkoročnim socijalnim interakcijama. Njihova užurbanost pogoduje često automatiziranim socijalnim interakcijama radi čega postižu dojam šarmantnosti (Paulhus, 1998). I narcisi i psihopati i makijavelisti koriste humor kao interpersonalnu strategiju (Furnham, 2010). Psihopati i makijavelisti se češće koriste agresivnim humorom, dok se narcisi koriste prilagodljivim humorom (Furnham, 2010).

1.1.1. Makijavelizam

Makijavelizam, za razliku od psihopatije i narcizma, ne potječe iz poremećaja ličnosti, već dolazi iz filozofije Nicoloa Machiavellia, političkog savjetnika obitelji Medici 1500-tih godina u Firenzi (Furnham, 2010). On je prvi iskoristio poznatu izreku “Cilj opravdava

sredstvo” te je podupirao korištenje bilo kakvih mjera da bi se postigao neki viši cilj, a to se odnosi na taktiziranje, manipuliranje interpersonalnim odnosima, laskanje, laganje i sl. (Christie i Geis, 1970). Po uzoru na filozofske i taktičke preporuke iz Machiavellijeve knjige *Vladar*, Christie i Geis razvili su upitnik makijavelizma 1970. godine. Daljnja istraživanja pokazala su kako se sudionici koji se slažu s njegovim izjavama tako i ponašaju u svom privatnom životu. Visoki rezultati na upitniku makijavelizma ukazuju na cinizam, neprincipijelnost, manjak moralnosti i vjerovanje na interpersonalnu manipulaciju kao ključ za životni uspjeh (Furnham, 2010).

Za razliku od psihopata koji se ponašaju impulzivno, koji napuštaju prijatelje i obitelji kojima nije toliko važna vlastita reputacija, makijavelisti planiraju unaprijed, izgrađuju saveze s drugima i trude se održati pozitivnu reputaciju te ne reagiraju burno na provokacije i prijetnje (Hare i Neumann, 2008). Ukratko, makijavelisti nisu impulzivni, već proračunati (Jones i Paulhus, 2011). Razmišljanje im je hladno, cinično, pragmatično i nemoralno, a planiranje strateško i dugoročno. Motiviraju ih moć i novac te su skloni eksploataciji i obmanjivanju drugih (Christie i Geis, 1970). Opisivani su kao lukavi u upravljanju dojmom kojeg odašilju, važna im je isključivo vlastita korist te nisu prosocijalno orijentirani. Radi svega navedenog nisu društveno poželjni, ali ipak ih drugi često preferiraju kao vođe (Deluga, 2001).

Makijavelisti pokazuju fleksibilnost u socijalnim situacijama, uspješni su u cjenkanju i stvaranju profitabilnih odnosa, posjeduju kategorički način rezoniranja i donošenja odluka te imaju superiornu kontrolu impulzivnih ponašanja (Jones i Paulhus, 2011). Postoji i biološka osnova ovakvog ponašanja koja je vidljiva u povećanoj aktivnosti srednjeg bilateralnog frontalnog gyrusa koji sudjeluje u apstraktnom rezoniranju u socijalnim situacijama (Berezkei i sur., 2013). Makijavelisti pokazuju interes prema zanimanjima koja im mogu omogućiti visoku materijalnu dobit i ugled u društvu, kao što su poslovi odvjetnika, usko specijaliziranih liječnika, trgovaca nekretninama i sl., dok ih visoko strukturirani poslovi s malim prostorom za vlastitu autonomiju i s visokom razinom supervizije odbijaju (Fehr i sur., 1992).

1.1.2. Narcizam

Subklinički narcizam proizlazi iz pokušaja Raskina i Halla 1979. godine da opišu subkliničku verziju narcisoidnog poremećaja ličnosti koristeći se DSM-III te iste godine objavljuju NPI (Narcissistic Personality Inventory) (Paulhus i Williams, 2002). U podlozi narcizma postoje četiri latentna faktora: grandioznost, osjećaj imanja prava na nešto, dominantnost i superiornost. Grandioznost se odnosi na osjećaj vlastite važnosti i ljepote,

osjećaj imanja prava na nešto odnosi se na uvjerenje da se zaslužuju prava na bolje stvari od drugih, dominacija predstavlja sklonost zapovijedanju drugima i superiornost se odnosi na osjećaj nadmoći u odnosu prema drugima (Furnham, 2010)

Iako dijeli sličnosti s makijavelizmom i psihopatijom u pogledu neosjetljivosti i manipulativnosti, ono što razlikuje narcisoidne osobe jest sukob između njihove grandiozne slike o samom sebi i temeljne nesigurnosti (Jones i Paulhus, 2013). Kliničke manifestacije vidljive su i u subkliničkom narcizmu. Npr., grandioznost tjera narcisoidne pojedince na neprestano traganje za jačanjem ega, što zna rezultirati samodestruktivnim ponašanjima (Kubarych, Deary i Austin, 2004). Kognitivni procesi narcisoidnih osoba su samozavaravajući; čini se kako vjeruju u ono što govore, dok nerealno hvale sami sebe iako se jasno može vidjeti pretjerivanje u prikazivanju vlastite kompetentnosti (Paulhus i Williams, 2002). Uz osjećaj imanja prava na nešto koji dolazi s grandioznom slikom o sebi, narcisoidni pojedinci općenito nisu skloni agresivnom reagiranju osim ako se ne radi o prijetnjama toj grandioznoj slici o sebi (Jones i Paulhus, 2010). Skloni su podcjenjivanju drugih, izraženoj taštini, zaokupljenosti samim sobom i aroganciji radi čega znaju postići visok status, pozicije vođe i popularnost (Deluga, 2001). S druge strane, opisuju ih i negativne karakteristike kao što su ranjivost, manjak integriteta i problemi u dugoročnim odnosima (Campbell i Foster, 2002). Dok psihopate i makijaveliste primarno motiviraju instrumentalna ili materijalna dobit, narcisoidne pojedince najviše motivira snažna potreba za jačanjem ega (Jones i Paulhus 2013). Iako ih drugi često percipiraju kao socijalno odbojne osobe, narcisoidne osobe vide sebe kao sposobne i dobre vođe. Unatoč tome, generalno ih se doživljava ugodnijima nego makijaveliste i psihopate (Furnham, 2010).

1.1.3. Psihopatija

Adaptacija psihopatije na subkliničku sferu napravljena je zadnja od navedene tri (Paulhus i Williams, 2002). Centralne karakteristike uključuju visoku impulzivnost, traženje uzbuđenja, manjak empatije i manjak anksioznosti (Paulhus i Williams, 2002). Čak i na subkliničkom nivou, psihopatija je smatrana najviše zlonamjernom komponentom mračne trijade (Rauthmann, 2011). Latentni faktori u podlozi psihopatije su: bezobzirnost, nepravilan životni stil, interpersonalna manipulacija i sklonost kriminalnim aktivnostima (Hare, Hart i Harpur, 1991).

Dva glavna elementa karakteristična za psihopatiju su deficiti u afektu (neosjetljivost) i samokontroli (impulzivnost) (Hare i sur., 1991). Manjak samokontrole predstavlja glavni uzrok

povezanosti psihopatije s kriminalnim ponašanjem (Hare i Neumann, 2008) dok je neosjetljivost vidljiva u situacijama laganja kako bi se postigla neposredna nagrada unatoč mogućnosti kompromitiranja dugoročnih ciljeva (Paulhus i Jones, 2012). Ovakva manipulacija udružena s nepromišljenošću i traženjem uzbuđenja često uzrokuje odvažno i neumorno kriminalno ponašanje (Hare i Neumann, 2008). Prema Jonason, Li i Czarna (2013), psihopati se nerijetko upuštaju u riskantne, opasne i potencijalno štetne aktivnosti bez razmišljanja o posljedicama, pretežito iz dosade ili podcjenjivanja opasnosti. Ovakvo rizično ponašanje posljedica je impulzivnosti, radi koje nerijetko imaju probleme u postizanju ciljeva i ostvarivanju planova, pokazuju neodgovornost i ne mare za obaveze. Također je evidentan izostanak anksioznosti i straha u odnosu na opću populaciju koji doprinose otpornosti na stres. Kod njih je snižena aktivnost BIS sustava (Bihevioral Inhibition System) koji regulira izbjegavajuća ponašanja u stresnim situacijama (Gray, 1970). Osobe koje postižu visoke rezultate na ljestvici psihopatije pokazuju slabiji uvid, lošije planiranje i samokontrolu, nestabilne odnose s roditeljima i partnerima te niži altruizam i religioznost (Jonason, Li i Czarna, 2013). Iako znaju održavati kratkotrajne ljubavne odnose i pozicije na poslu, destruktivni su i za sebe i za druge (npr. konzumacija alkohola i psihoaktivnih tvari te sklonost nasilju). Također ih karakterizira zlostavljanje drugih, agresivno reagiranje na fizičke prijetnje i provođenje svojih devijantnih seksualnih ili osvetničkih fantazija u djelo (Furnham, 2010). Od sva tri podtipa mračne trijade najviše su skloni agresivnim filmovima, nasilnim sportovima i videoigrama, internetskoj pornografiji i hakiranju te imaju izražene seksualne nagone i sadomazohističke fantazije (Baughman i sur., 2014).

Psihopate se također može prepoznati po površnom šarmu, grandioznosti, manipulativnosti, patološkom laganju, egocentrizmu, razdražljivosti, osvetoljubivosti, manjku prosocijalnog ponašanja i osobnih standarda, neprilagođavanju kulturno normativnom i etičkom ponašanju, agresivnosti, varanju i sl. (Furnham, 2010). Maes i Brazil (2015) su u svojem istraživanju ustvrdili kako se sudionici s izraženom psihopatijom nisu distraktirali emocionalno obojenim sadržajem koji im je prezentiran dok su rješavali neki zadatak. Dvije karakteristike psihopatije, neustrašivost i bezbrižnost, odgovorne su za nemogućnost razumijevanja tuđih osjećaja te uzrokuju ravnodušnost prema okolini (Venables i sur., 2015).

1.1.4. Mračna trijada i konzumacija psihoaktivnih tvari

Prethodna istraživanja pokazala su povezanost između psihopatije i traženja uzbuđenja (Paulhus i Williams, 2002). Osobe s izraženom psihopatijom se radi svoje impulzivnosti, manjka anksioznosti i straha od potencijalne kazne nerijetko uključuju u rizična ponašanja

(Stenason i Vernon, 2016). Istraživanje koje su proveli Veselka, Giammarco i Vernon (2014) proučavalo je odnos mračne trijade ličnosti i različitih poroka i socijalno neprihvatljivih ponašanja na uzorku odraslih osoba u dobi od 18 do 79 godina. Rezultati ukazuju na statistički značajnu pozitivnu povezanost svih triju subskala mračne trijade i uživanja u alkoholu i drogama, s tim da je najznačajniju povezanost pokazivala skala psihopatije ($r=.50$). Stenason i Vernon (2016) proveli su istraživanje na nekliničkom uzorku studenata u dobi od 18 do 37 godina kako bi ispitali odnos mračne trijade i konzumacije raznih psihoaktivnih tvari. Rezultati su ukazivali na statistički značajnu povezanost između psihopatije i narcizma s konzumacijom psihoaktivnih tvari, ali ne i makijavelizma. Nicholls i suradnici (2017) otkrili su kako sportaši s izraženijim narcizmom, makijavelizmom i psihopatijom pokazuju i pozitivnije stavove prema korištenju supstanci za poboljšavanje učinka u sportu, na način da psihopatija i makijavelizam zajedno objašnjavaju 29% varijance stavova prema konzumaciji supstanci za poboljšavanje učinka u sportu, dok narcizam samostalno nije doprinio tim stavovima. U istraživanju Hopleya i Brunellea (2012) utvrđeno je kako su psihopati u zatvorima pokazivali višu prevalenciju zloupotrebe alkohola i ostalih psihoaktivnih tvari, a medijator je bila impulzivnost. Ovi nalazi se ipak ne mogu primijeniti na opću populaciju. Istraživanje Krampena (1980) otkrilo je kako ovisnici o alkoholu imaju snažnija makijavelistička uvjerenja od kontrolne skupine.

1.2. Načini suočavanja sa stresom

Psihološki stres predstavlja specifičan odnos između pojedinca i okoline koji pojedinac procjenjuje prezahtjevnim u odnosu na vlastite adaptivne resurse i ugrožavajućim za vlastitu dobrobit narušavajući psihološku ili fiziološku harmoniju (Lazarus, 1993). U posljednjih 20 godina načini suočavanja sa stresom zaokupljaju pozornost velikog broja istraživača radi raznolikosti strategija koje ljudi koriste pri suočavanju sa stresom koje su i te kako važne za pojedinčevo psihičko i fizičko zdravlje (Krapić i Kardum, 2002). Suočavanje sa stresom predstavlja posredujući proces u Lazarusovoj teoriji suočavanja te se sastoji od kognitivnih i bihevioralnih napora kako bi se savladali vanjski ili unutarnji zahtjevi koje osoba procjenjuje prevelikim u odnosu na vlastite sposobnosti i resurse (Lengua i Long, 2002). Lazarus navodi dvije glavne funkcije suočavanja sa stresom, suočavanje usmjereno na problem i suočavanje usmjereno na emocije (Schwarzer i Taubert, 2002). Suočavanje usmjereno na problem odnosi se na svladavanje problema koji je izvor stresa i mijenjanje nestabilnog odnosa s okolinom. Drugim riječima, ovaj tip suočavanja obuhvaća niz postupaka kojima se direktno utječe na izvor stresa na način da ga se izmijeni ili potpuno ukloni. Suočavanje usmjereno na emocije odnosi

se na ublažavanje emocionalnog uzbuđenja izazvanog nekim stresom tako da se kognitivno reguliraju emocionalne reakcije u stresnim situacijama (Lazarus i Folkman, 1991). Neki istraživači uključuju i treći način nošenja sa stresom: izbjegavanje (Endler i Parker, 1990). Izbjegavanje se u ovom kontekstu odnosi na odvratanje pažnje od izvora stresa, odnosno stresne situacije, ili izostanak bilo kakve reakcije na stres (Endler i Parker, 1990). Izbjegavajuća ponašanja u podlozi imaju pet faktora: agresiju, prepoznavanje stresa, distrakciju, samodestrukciju i izdržljivost (Krapić i Kardum, 2003).

1.2.1. Načini suočavanja sa stresom i konzumacija psihoaktivnih tvari

Istraživanje Camatta i Nagoshia (1995) proučavalo je odnos količine stresa i konzumacije alkoholnih pića te je dobivena statistički značajna korelacija između količine doživljenog stresa i problema s alkoholom. Istraživanje Coopera i suradnika (1992) je otkrilo visoku prediktivnost stresora i konzumacije alkohola. S druge strane, u istraživanju povezanosti načina nošenja sa stresom i konzumacije psihoaktivnih supstanci i alkohola dobiveno je kako različiti načini nošenja sa stresom ne koreliraju s čestinom konzumacije psihoaktivnih sredstava (Huffine, Folkman i Lazarus, 2009). Većina istraživanja na ovu temu bavila se utjecajem ili povezanošću između određenih stresora i nošenja s tim stresorima putem konzumacije alkohola i/ili psihoaktivnih sredstava te nema dovoljno istraživanja na temu kako specifično načini nošenja sa stresom doprinose konzumaciji psihoaktivnih sredstava i alkohola.

1.3. Traženje uzbuđenja

Traženje uzbuđenja (eng. Sensation Seeking, SS) predstavlja crtu ličnosti koja se manifestira u sklonosti traganju za različitim, novim, kompleksnim i intenzivnim podražajima i iskustvima te spremnosti za poduzimanje različitih vrsta rizika, kao što su fizički, socijalni, pravni i financijski rizici, u svrhu postizanja prethodno opisanih iskustava (Zuckerman, 2000).

Zuckerman (2000) navodi i opisuje četiri subfaktora konstrukta traženja uzbuđenja: podložnost dosadi (eng. Boredom Susceptibility, BS), dezinhibicija ili otkočenost (eng. Disinhibition, Dis), traženje novih doživljaja (eng. Experience Seeking, ES) i traženje uzbuđenja i avantura (eng. Thrill and Adventure Seeking, TAS). Podložnost dosadi predstavlja netoleranciju na repetitivne i predvidljive vrste iskustava u rutinskim poslovima ili u interakciji s nezanimljivim ljudima te doživljaj nemira u situacijama u kojima pojedinac ne može pobjeći od rutine ili ponavljajuće monotone stimulacije. Dezinhibicija ili otkočenost odnosi se na traganje za uzbuđenjem i iskustvima u socijalnim situacijama kao što su zabave, društveno uvjetovana konzumacija alkohola te seksualna aktivnost. Traženje novih doživljaja manifestira

se kroz otvorenost novim vrstama podražaja i iskustava kroz umjetnost, glazbu, droge i nekonvencionalne stilove života - drugim riječima, uzbuđenje se doživljava putem uma i osjeta. Traženje uzbuđenja i avantura odnosi se na osobe orijentirane prema uključivanju u aktivnosti ili sportove koji obuhvaćaju ponešto neobične doživljaje i rizike, kao što su bavljenje ekstremnim adrenalinskim sportovima ili biranje opasnih zanimanja.

Prema Farley (1986), osobe visoko pozicionirane na skali traženja uzbuđenja spadaju u takozvan T-tip ličnosti (eng. thrillseeker) kojeg karakterizira sklonost ulaženju u rizične situacije, avanturizam te konstantna potraga za uzbudljivim situacijama, dok osobe koje se nalaze na drugom kontinuumu ovog tipa ličnosti teže izvjesnosti i predvidljivosti, a opasne i nepoznate situacije izbjegavaju. Također, osobe s izraženim T-tipom ličnosti procjenjuju rizičnost mnogih aktivnosti manjom nego što to rade osobe s niskim rezultatom na skali traženja uzbuđenja, neovisno o tome jesu li iskusili te aktivnosti (Zuckerman, 2000). Drugim riječima, osobe sklone traženju uzbuđenja podcjenjuju rizične situacije ili doživljavaju rizik sam po sebi kao vrstu nagrade (Farley, 1986). U situacijama koje su procijenjene jednako rizičnima od strane obiju skupina, osobe koje imaju izraženiju potrebu za uzbuđenjem očekuju više užitka i manje anksioznosti ako bi se uključili u takve aktivnosti (Zuckerman, 2000). Prema Becku (2000), pojedinci skloni traženju uzbuđenja su ekstravertiraniji, kreativniji, otvoreniji iskustvima, poduzimaju više rizika, imaju raznolik seksualni život, lako se prebacuju s različitih modela mišljenja i politički su liberalniji. S druge strane, ti pojedinci također znaju biti skloni kriminalu i odbacivanju društvenih normi, impulzivni su, agresivni, postižu više rezultate na skalama psihoticizma i skloniji su svim vrstama ovisnosti (Farley, 1986). Okolina, odnosno društvo i socijalizacija najviše doprinose hoće li se kod pojedinca s visokom potrebom za traženjem uzbuđenja ličnost manifestirati u konstruktivnom ili destruktivnom smjeru (Farley, 1986). Još jedan važan okolinski faktor koji utječe na potonje jest socioekonomski status osobe, na način da će osoba ako ima nizak socioekonomski status vjerojatnije svoju potrebu za traženjem uzbuđenja zadovoljavati na društveno neprihvatljive i devijantne načine radi ekonomske nedostupnosti prihvatljivih načina zadovoljenja te potrebe, kao što su razni adrenalinski sportovi, putovanja po stranim zemljama i sl. (Zuckerman, 2000).

Zuckerman (1994) objašnjava sklonost traženju uzbuđenja kroz biološku teoriju o optimalnoj razini pobuđenosti (eng. Optimal Level of Stimulation, OLS) koju je osnovao po uzoru na Eysenckovu teoriju o optimalnoj razini pobuđenosti i Pavlovljeva istraživanja o ekscitatornim i inhibitornim procesima središnjeg živčanog sustava. Wundt je još 1893. godine konstrukt optimalne razine pobuđenosti opisao kao zakrivljeni odnos između hedonizma

(ugoda – neugoda) i intenziteta podražaja u području pritiska, temperature, njuha i okusa (Zuckerman, 1994). Pri niskoj razini stimulacije javlja se neutralan doživljaj, pri umjerenoj stimulaciji javlja se uгода, a pri snažnoj stimulaciji javlja se neugoda. Zuckermanova teorija tvrdi da osobe traže određenu razinu podraživanja koja je potrebna za pojedinčevo optimalno funkcioniranje. Neke osobe se dovoljno pobuđuju niskim intenzitetom podražaja i lako se pretjerano pobude radi čega izbjegavaju visoko podražajne situacije, dok druge osobe imaju visoku granicu pobudljivosti i zahtijevaju snažnije podražaje kako bi se doveli na poželjnu razinu funkcioniranja (Beck, 2000). S vremenom Zuckerman je nadopunio ovu teoriju uključujući i određene biokemijske procese u mozgu u objašnjenje traženja uzbuđenja. Ta teorija naziva se teorija monoamino-oksidadze (MAO). MAO je enzim koji regulira razinu monoaminskih neurotransmitera tako da ih razgrađuje kako bi se spriječilo gomilanje određenih neurotransmitera u sinapsama (Zuckerman i Khulman, 2000). U monoaminske neurotransmitere spadaju dopamin, noradrenalin i serotonin (Zuckerman i Khulman, 2000). Reaktivnost dopamina u sustavu nagrađivanja lociranom u medijalnom snopu prednjeg mozga predstavlja temelj izraženosti motiva prilaženja koji je zaslužan za doživljaj ugone, dok reaktivnost serotonergičnog sustava koji se nalazi u Raphe jezgri predstavlja temelj za kontrolu impulzivnosti (Zuckerman, 2000). Pretpostavlja se da osobe s povišenom potrebom za traženjem uzbuđenja imaju snažniju dopaminergičnu ravnotežu u odnosu na serotonergičnu. Recentne metode oslikavanja mozga potvrđuju ovu pretpostavku (Zuckerman, 2000). Također, dopamin je usko povezan s MAO-B formom enzima koja je u mnogobrojnim studijama značajno povezana s traženjem uzbuđenja, ekstraverzijom, dezinhibicijom i impulzivnošću. Što je niža razina MAO u mozgu, snažnija je aktivnost dopaminskog sustava te je osoba sklonija traženju uzbuđenja i rizičnom ponašanju (Zuckerman i Khulman, 2000). Određene studije pronašle su niže razine enzima MAO-B u krvi kod osoba s visokim traženjem uzbuđenja (Zuckerman, 2000). Razina MAO raste s godinama, radi čega su starije osobe manje sklone traženju uzbuđenja. Rezultati na skali traženja uzbuđenja su najviši u kasnoj adolescenciji odnosno ranim 20im godinama te opadaju s dobi (Zuckerman, 2000). Žene generalno imaju višu razinu MAO od muškaraca zato što muški spolni hormoni smanjuju razinu MAO (Zuckerman i Khulman, 2000). Snižene vrijednosti ovog enzima također su pronađeni u poremećajima koji su karakterizirani visokom impulzivnošću kao što su: antisocijalni i granični poremećaji ličnosti, alkoholizam i zlouporaba psihoaktivnih tvari te bipolarni poremećaj. Razina MAO je genetski određena te studije tvrde da je čak 60% varijance traženja uzbuđenja isključivo genetski uvjetovana (Zuckerman, 2000).

1.3.1. Traženje uzbuđenja i konzumacija psihoaktivnih tvari

Traženje uzbuđenja predviđa pušenje cigareta, pijeње alkoholnih pića i uporabu ilegalnih droga kod srednjoškolaca, studenata, kao i kod uzoraka izvedenih iz opće populacije (Zuckerman, 2007). Pušenje, pijeње, konzumacija droga i upuštanje u rizična seksualna ponašanja su povezani i formiraju srž faktora rizičnog ponašanja koji je povezan s impulzivnim traženjem uzbuđenja, kao i ekstraverzijom i agresivnošću (Zuckerman i Kuhlman, 2000).

Donohew i suradnici (1999) istraživali su kako traženje uzbuđenja pojedinca i traženje uzbuđenja njegovih vršnjaka s kojima je u kontaktu utječu na kasniju konzumaciju alkohola i marihuane (2 godine kasnije) kod adolescenata. Dobili su direktan utjecaj traženja uzbuđenja kod vršnjaka na buduću konzumaciju alkohola i marihuane kod pojedinca, dok je utjecaj pojedinčevog osobnog traženja uzbuđenja bio indirektan. Istraživanje Martina i suradnika (2002) pokazalo je traženje uzbuđenja naglašenije kod muškaraca i žena koji su česti konzumenti alkohola i cigareta. Još jedno istraživanje koje govori u prilog ovim spoznajama jest istraživanje provedeno na studentima koje je također pronašlo povezanost traženja uzbuđenja s konzumacijom alkohola (Magid, MacLean i Colder, 2007). Hittner i Swickert (2006) proveli su meta-analizu 61 istraživanja kako bi sistematizirali dotadašnje spoznaje o povezanosti traženja uzbuđenja i konzumacije alkohola. Otkrili su prosječnu povezanost između ukupnog rezultata na skali traženja uzbuđenja i konzumacije alkohola $r=,236$. Također, utvrdili su kako je dezinhibicija kao subfaktor traženja uzbuđenja pokazivala najvišu korelaciju s konzumacijom alkohola.

Jaffe i Archer (1987) istraživali su utjecaj rezultata na skali psihopatije MMPI-a, rezultata na skali alkoholizma na MAC skali te rezultata na upitniku traženja uzbuđenja na sklonost konzumaciji različitih psihoaktivnih sredstava. Dobili su visoku predikciju konzumacije psihoaktivnih tvari od strane svakog prediktora, s tim da se traženje uzbuđenja pokazalo kao najsnažniji prediktor. Teichman, Barnes i Rahav (1989) proveli su istraživanje na 1900 izraelskih adolescenata te su zaključili kako traženje uzbuđenja značajno doprinosi životnoj prevalenciji, kao i trenutnom konzumiranju različitih psihoaktivnih supstanci. Istraživanje provedeno na parovima braće i sestara od kojih jedna osoba koristi psihostimulanse dok druga osoba ne koristi, pokazalo je kako su korisnici psihostimulanasa imali statistički značajno više rezultate na skali traženja uzbuđenja za razliku od njihovih braće/sestara i kontrolne skupine (Ercshe i suradnici, 2010).

1.4. Psihoaktivne tvari

Psihoaktivne tvari su one tvari koje unošenjem u organizam djeluju na središnji živčani sustav na način da smanjuju osjet boli, uzrokuju pospanost ili razbuđenost, halucinacije, smetnje u moždanim funkcijama, mišljenju, ponašanju, percepciji, mijenjaju raspoloženje, a pri učestalom i produženom korištenju imaju potencijal za stvaranje ovisnosti i time dovesti do teških društvenih i zdravstvenih problema (Manenica, 1995). Psihoaktivno sredstvo može biti sintetskog ili prirodnog podrijetla te se uzima s ciljem postizanja psihološkog učinka ili otklanjanja neugode koja je nastala neuzimanjem tog sredstva (Begić, 2011).

Dvije najčešće podjele psihoaktivnih tvari su podjela s obzirom na podrijetlo i podjela s obzirom na način djelovanja na središnji živčani sustav. Prema podrijetlu, psihoaktivne tvari dijelimo na tvari prirodnog podrijetla (bilo to biljnog, životinjskog ili mineralnog podrijetla) te na tvari sintetskog podrijetla koje su sintetizirane različitim kemijskim procesima (Zec, 2008). S obzirom na način djelovanja na središnji živčani sustav, psihoaktivne tvari dijele se na psihostimulanse, psihodepresore, halucinogene tvari i kanabinoide (Stenason i Venon, 2016). U prirodne psihoaktivne tvari spadaju: kanabis i hašiš (kanabinoidi), kokain, kofein i nikotin (psihostimulansi), alkohol (psihodepresor), opijum, kodein i morfij (psihodepresori, podskupina narkotici) i psilocibin (halucinogeni) (Zec, 2008). U sintetske psihoaktivne tvari spadaju: sintetski kanabinoidi (kanabinoidi), amfetamini, metamfetamini i MDMA/ecstasy (psihostimulansi), heroin i metadon (psihodepresori, podskupina narkotici), barbiturati, sedativi, hipnotici i analgetici (psihodepresori), LSD, inhalanti, feniciklidin i PCP (halucinogeni) (Zec, 2008). U potonjem tekstu opisana su određena psihoaktivna sredstva čijom se konzumacijom bavilo ovo istraživanje

1.4.1. *Psihodepresori*

Najpoznatiji i najčešće konzumirani depresor središnjeg živčanog sustava (SŽS) je alkohol. Pijenje alkohola društveno je prihvaćena pojava te predstavlja sastavni dio tisućugodišnje kulture mnogih naroda, pa i našeg (Manenica, 1995). Alkoholna pića dobivaju se vrenjem i destilacijom grožđa, voća, žita, krumpira i ostalih biljnih tvari, a glavnu tvar čini etilni alkohol koji ima potencijal za razvoj psihičke i fizičke ovisnosti, najčešće nakon 4 do 5 godina učestale konzumacije (Sakoman, 1995). Neki od razloga za uzimanje alkohola, osim postizanja opuštenosti u društvenim situacijama, su česte stresne situacije, napetosti, frustracije, monotonija i traženje smirujućeg učinka, radi čega se porast alkoholizma kod žena objašnjava na način da su podložnije stresu od muškaraca (Manenica, 1995). Alkohol utječe na izlučivanje

inhibitornog neurotransmitera GABA koji između ostalog regulira anksioznost i proizvodi umirujući učinak te utječe i na lučenje dopamina, neurotransmitera odgovornog za osjećaj ugone (Manenica, 1995). Alkohol je nerijetko odgovoran za cijeli spektar društvenih problema kao što su nasilje, zločini, silovanja, tjelesne ozljede, prometne nesreće, nesreće na radu, tjelesne i duševne bolesti. Spada među najraširenija i najopasnija sredstva ovisnosti (Manenica, 1995).

1.4.2. Kanabinoidi

Prema podacima Ureda za suzbijanje droga (2016), kanabis (marihuana, hašiš) spada u skupinu najčešće konzumiranih psihoaktivnih supstanci uz alkohol, duhan i kofein, odnosno, kanabis predstavlja najčešće konzumiranu ilegalnu psihoaktivnu substancu u svijetu. Glavni psihoaktivni sastojak kanabisa jest THC ili tetrahidrokanabinol. Najčešće se konzumira pušenjem te izaziva dobro raspoloženje, govornost, smijeh i pospanost (Manenica, 1995).

1.4.3. Psihostimulansi

Amfetamini se proizvode sintetički te djeluju na SŽS na način da podržavaju budno stanje, sprječavaju potrebu za snom, prikrivaju simptome umora i gladi (Manenica, 1995). Najčešće na tržište dolaze u obliku bijelog kristalnog praha gorkog okusa (*speed*), a primjenjuju se najčešće ušmrkavanjem ili ubrizgavanjem u venu (Manenica, 1995). Neko vrijeme su bili legalni na tržištu te su se koristili za smanjivanje apetita kod pretilih osoba 30ih godina prošlog stoljeća, a za vrijeme Drugog svjetskog rata su ih koristili piloti kako bi održali budnost i stimuliranost za borbu (Manenica, 1995).

Kokain je psihostimulans koji se dobiva ekstrakcijom iz lišća biljke Koke koja raste u Južnoj Americi u području Anda te na ilegalno tržište dolazi u obliku bijelog praha (Klarić, 2007). Najčešće se konzumira ušmrkavanjem ili ubrizgavanjem u venu, a na SŽS djeluje tako da ga snažno pobuđuje stvarajući subjektivan osjećaj povišene radne, umne i tjelesne sposobnosti te smanjujući osjećaj umora i gladi (Manenica, 1995). Također ojačava samosvijest, olakšava asocijativne kognitivne procese i pojačava potrebu za govorom. Pošto utječe na povećanje razine dopamina u mozgu u prošlosti se koristio kao lijek za depresiju i anestetik (Manenica 1995).

Ecstasy je psihostimulans koji ima karakteristike i halucinogenih droga, a glavni sastojak čini MDMA (3,4-MetilenDioksiMetAmfetamin) (Rodgers, 2000). Česta konzumacija ove droge započela je još 1980-ih godina porastom *rave* kulture te je i dan danas konzumacija

iznimno visoka. *Ecstasy* izaziva euforiju, povišenju ekstraverziju, samosvijest i empatiju radi čega ju neki psihoterapeuti smatraju potencijalno korisnim sredstvom u psihoterapiji (Rodgers, 2000).

1.4.4. *Halucinogeni*

LSD (dietilamid lizerginske kiseline) otkriven je u raženoj glavici, a danas se sintetizira kemijskim putem (Manenica, 1995). Spada u skupinu halucinogenih droga koje mijenjaju doživljaj realnosti, stvarajući iluzije ili halucinacije te sadrži sto puta snažnije djelovanje od psilocibina. LSD najčešće na tržište dolazi u obliku malih komadića papira natopljenih LSD-jem (sličica) te se konzumiraju oralno. Imaju nepredvidljivo djelovanje jer iznimno ovise o psihičkom stanju konzumenta, a cijeli trip nekad traje i do 12 sati (Manenica, 1995). LSD uzrokuje različite manifestacije, kao što su snažna euforija, smijeh, relaksacija, zadovoljstvo i sreća, audio-vizualne iluzije i osjećaj proširenja spoznajnih mogućnosti (Manenica, 1995).

Psilocibin je aktivni sastojak psihoaktivnih gljiva te spada u prirodne halucinogene koji izazivaju distorzije percepcije te promjene u funkcioniranju i ponašanju. PCP (poznatiji kao anđeoski prah) sintetski je halucinogen koji izaziva disocijacije, sumanutosti, halucinacije i sl. (Manenica, 1995).

Sukladno svemu navedenom, spoznaje o crtama ličnosti i karakteristikama pojedinaca u podlozi zlouporabe psihoaktivnih tvari mogu biti kombinirane s genetskim i okolinskim čimbenicima, kako bi se dobila što potpunija slika o odrednicama konzumacije psihoaktivnih tvari te bi se na taj način efikasnije identificirali visoko rizični pojedinci skloni konzumaciji psihoaktivnih supstanci i razvili programi prevencije koji bi ciljali upravo na te pojedince.

2. Cilj i problemi

Cilj ovog istraživanja je ispitati čestinu konzumacije ilegalnih psihoaktivnih tvari i alkohola kod mladih u dobi od 18 do 30 godina te utvrditi u kojoj mjeri je konzumacija navedenih tvari određena mračnom trijadom ličnosti (makijavelizmom, narcizmom i psihopatijom), sklonosti traženju uzbuđenja i načinima nošenja sa stresom.

U skladu s ciljem istraživanja formulirani su sljedeći istraživački problemi i pripadajuće hipoteze:

Problem 1. Ispitati učestalost konzumacije različitih ilegalnih psihoaktivnih tvari i alkohola kod mladih.

Hipoteza 1. Većina mladih ne konzumira teže ilegalne psihoaktivne tvari, dok marihuanu konzumiraju umjereno.

Hipoteza 2. Većina mladih umjereno konzumira alkohol.

Problem 2. Utvrditi na koji način su povezane mračna trijada ličnosti, sklonost traženju uzbuđenja, načini nošenja sa stresom s čestinom konzumacije psihoaktivnih tvari i alkohola.

Hipoteza 3. Očekuje se statistički značajna pozitivna povezanost između psihopatije, narcizma, traženja uzbuđenja, nošenja sa stresom usmjerenog na izbjegavanje, čestine konzumacije alkohola i čestine konzumacije ilegalnih psihoaktivnih tvari.

Problem 3. Utvrditi doprinos spola, dobi, mračne trijade ličnosti, sklonosti traženju uzbuđenja i načina nošenja sa stresom čestini konzumacije ilegalnih psihoaktivnih tvari i čestini konzumacije alkohola kod mladih.

Hipoteza 4. Postoji statistički značajan doprinos dobi, spola, mračne trijade ličnosti, sklonosti traženju uzbuđenja i načina nošenja sa stresom konzumaciji ilegalnih psihoaktivnih tvari, pri čemu su konzumaciji ilegalnih psihoaktivnih tvari sklonije osobe muškog spola, mlađe životne dobi, osobe koje postižu više rezultate na skalama psihopatije i narcizma, koje su sklonije traženju uzbuđenja i koje koriste izbjegavanje kao način nošenja sa stresom.

Hipoteza 5. Postoji statistički značajan doprinos spola, mračne trijade ličnosti, sklonosti traženju uzbuđenja i načina nošenja sa stresom konzumaciji alkohola, pri čemu su konzumaciji alkohola sklonije osobe muškog spola koje postižu više rezultate na skalama psihopatije i narcizma, koje su sklonije traženju uzbuđenja i koje koriste izbjegavanje kao način nošenja sa stresom.

3. Metoda

3.1. Sudionici

U ovom istraživanju sudjelovalo je sveukupno 367 mladih osoba u između 18 i 30 godina ($M=23,77$). S obzirom na spol, sudjelovalo je 125 muškaraca (34.1%) i 242 žene (65.9%). Uzorak čini 170 osoba sa završenom srednjom školom (46,3%), 111 osoba s diplomom prvostupnika/ce ili završenom višom školom (30.2%), 73 osobe sa završenim fakultetom (19.9%) i 13 osoba sa završenom specijalizacijom, magisterijem ili doktoratom (3.5%). S obzirom na radni status, u ovom istraživanju sudjelovalo je 249 studenata (67.8%), 41 nezaposlena osoba (11.2%) i 77 zaposlenih osoba (21,0%). Sudionici su ispunjavali upitnik neovisno o tome konzumiraju li psihoaktivne tvari i alkohol ili ne.

3.2. Instrumenti

U ovom istraživanju korišteni su sljedeći upitnici i skale: Upitnik sociodemografskih podataka, Kratki upitnik mračne trijade, Upitnik suočavanja sa stresom, Skala traženja uzbuđenja, Skala životne prevalencije konzumacije ilegalnih psihoaktivnih sredstava i Skala čestine konzumacije alkohola. Upitnik sociodemografskih podataka konstruiran je za potrebe ovog istraživanja te sadrži pitanja u vezi dobi, spola, najvišeg završenog stupnja obrazovanja i trenutnog radnog statusa sudionika.

3.2.1. Kratki upitnik mračne trijade (eng. *Short Dark Triad – SD3, Jones i Paulhus, 2013*)

Upitnik mračne trijade mjeri izraženost triju zasebnih „mračnih“ osobina ličnosti: makijavelizma, narcizma i psihopatije. Svaka od navedenih subskala predstavljena je s 9 čestica u upitniku, čineći ukupan broj čestica 27. Na makijavelizam se odnosi početnih 9 čestica (npr.: „Pametno je imati na umu informacije koje možeš poslije upotrijebiti protiv nekoga.“), na narcizam se odnosi sljedećih 9 čestica (npr.: „Znam da sam poseban/na zato što mi svi to neprestano govore.“) te se na psihopatiju odnosi posljednjih 9 čestica (npr.: „Osveta treba biti brza i okrutna.“). Čestice se sastoje od izjavnih rečenica s kojima sudionik procjenjuje svoje slaganje na skali koja sadrži 5 stupnjeva, pri čemu 1 označava „Uopće se ne slažem“, a 5 „U potpunosti se slažem“. Ukupni rezultat za svaku subskalu se, nakon što se određene čestice rekodiraju po uputama priručnika, dobije zbrajanjem rezultata na svakoj čestici i dijeljenjem s 9. To znači da minimalni rezultat na svakoj subskali iznosi 1, a maksimalni 5. Viši rezultati na subskalama ukazuju na veću izraženost neke osobine kod sudionika. Autori navode sljedeće koeficijente unutarnje konzistencije: za skalu makijavelizma $\alpha=0,71$, za skalu narcizma $\alpha=0,77$

i za skalu psihopatije $\alpha=0,74$. U ovom istraživanju dobiveni su slični koeficijenti unutarnje konzistencije; za skalu makijavelizma $\alpha=0,77$, za skalu narcizma $\alpha=0,70$ i za skalu psihopatije $\alpha=0,72$. S obzirom na dobivene koeficijente, možemo zaključiti kako svaka subskala pokazuje zadovoljavajuću pouzdanost.

3.2.2. *Upitnik suočavanja sa stresom (eng. Coping Orientation to Problems Experienced – COPE, Carver, Scheier i Weintraub, 1989)*

U ovom istraživanju korištena je hrvatska verzija navedenog upitnika (Hudek-Knežević i Kardum, 1993). U originalnom obliku, upitnik se sastoji od 71 čestice koje mjere različite načine suočavanja sa stresom. Skraćena verzija, koja je korištena za potrebe ovog istraživanja, sastoji se od 15 čestica od kojih 7 čestica mjeri suočavanje usmjereno na problem („*Pokušavam smisliti kako se nastali problemi mogu riješiti.*“), 3 čestice mjeri suočavanje usmjereno na emocije („*Uznemiren/a sam i otvoreno iskazujem svoje osjećaje.*“) i 5 čestica mjeri suočavanje izbjegavanjem („*Pravim se kao da se ništa nije dogodilo.*“). Sudionici odgovaraju na čestice tako da procjenjuju svoj stupanj slaganja s tvrdnjama na skali od 0 do 4, pri čemu 0 znači da se osoba nikad tako ne ponaša, a 4 da se osoba uvijek tako ponaša. Autori navode sljedeće iznose koeficijenta unutarnje konzistencije za korištene skale: suočavanje usmjereno na problem ($\alpha=0,82$), suočavanje usmjereno na emocije ($\alpha=0,85$) i suočavanje izbjegavanjem ($\alpha=0,66$). U ovom istraživanju dobivene su nešto niže vrijednosti pouzdanosti unutarnje konzistencije: za skalu suočavanja usmjereno na problem ($\alpha=0,68$), za skalu suočavanja usmjereno na emocije ($\alpha=0,78$) i za skalu suočavanja izbjegavanjem ($\alpha=0,64$). Ovakvi koeficijenti unutarnje konzistencije dobiveni su nakon izbacivanja čestica „*Priznajem si da to ne mogu riješiti i prestajem pokušavati.*“ koja mjeri suočavanje usmjereno na problem i „*Uzdajem se u Boga.*“ koja mjeri suočavanje izbjegavanjem, jer su značajno snižavale vrijednosti *Cronbach alphe*. Nakon isključivanja ovih dviju čestica iz daljnje analize, upitnik se ukupno sastojao od 13 čestica, a ukupan rezultat na svakoj od skala računao se linearnom kombinacijom rezultata na česticama, što znači da je raspon bodova na skali suočavanja usmjereno na problem 0-24, skali suočavanja usmjereno na emocije 0-12 i skali suočavanja izbjegavanjem 0-16.

3.2.3. *Skala traženja uzbuđenja (eng. Sensation Seeking Scale – SSS, Form V, Zuckerman i sur., 1978)*

Skala traženja uzbuđenja predstavlja najkorišteniji mjerni instrument za određivanje razine potrebe za novim i intenzivnim podražajima, odnosno razine traženja uzbuđenja kod pojedinaca. Forma V, korištena u ovom istraživanju, posljednja je forma upitnika usavršena

kroz vrijeme, a na hrvatski jezik ju je prevela Zajc (1982). Traženje uzbuđenja je višedimenzionalan konstrukt te sadrži četiri faktora: traženje uzbuđenja i avantura (eng. *Thrill and Adventure Seeking – TAS*), traženje novih doživljaja (eng. *Experience Seeking – ES*), dezinhibicija ili otkočenost (eng. *Disinhibition – Dis*) i podložnost dosadi (eng. *Boredom Susceptibility – BS*). Svaki od navedenih faktora opisan je s 10 čestica u upitniku na koje se odgovara tako da se odabere Tvrdnja A ili Tvrdnja B, odnosno ona tvrdnja s kojom se sudionik više slaže i koja ga bolje opisuje. Na svakoj čestici jedna tvrdnja opisuje osobu s visokom potrebom za traženjem uzbuđenja, a druga osobu s niskom potrebom za traženjem uzbuđenja. Primjeri čestica za svaku subskalu: traženje uzbuđenja i avantura: „*Volio/voljela bih se baviti skijanjem na vodi.*“, traženje novih doživljaja: „*Volim sam/a istraživati nepoznati grad ili dio grada, čak i ako se mogu izgubiti.*“, dezinhibicija ili otkočenost: „*Volio/voljela bih imati seksualni kontakt s nepoznatom osobom na zabavi.*“ i podložnost dosadi: „*Kad možeš predvidjeti skoro sve što će osoba napraviti ili reći, onda je s njom sigurno dosadno.*“. Minimalan rezultat na svakoj subskali iznosi 0, a maksimalan 10. Ukupan rezultat dobije se zbrajanjem rezultata na svim subskalama te može iznositi od 0 do 40 bodova. Viši rezultati označavaju snažnije izraženu potrebu za traženjem uzbuđenja. Prema priručniku, *Cronbachov alpha* koeficijent pouzdanosti cijelog upitnika (*SSS*) kreće se između 0,83 i 0,86, što ukazuje na dobru pouzdanost skale. Koeficijenti pouzdanosti za svaku zasebnu subskalu iznose: od 0,77 do 0,82 za skalu traženja uzbuđenja i avantura (*TAS*), od 0,61 do 0,67 za skalu traženja novih doživljaja (*ES*), od 0,74 do 0,78 za skalu dezinhibicije ili otkočenosti (*Dis*) i od 0,56 do 0,65 za skalu podložnosti dosadi (*BS*). U ovom istraživanju koeficijenti unutarnje konzistencije iznose: $\alpha=0,77$ za *SSS*, $\alpha=0,76$ za *TAS*, $\alpha=0,65$ za *ES*, $\alpha=0,72$ za *Dis* i $\alpha=0,64$ za *BS*. Sukladno ovim rezultatima možemo zaključiti kako skale *SSS*, *TAS* i *Dis* pokazuju prihvatljivu pouzdanost, dok skale *ES* i *BS* pokazuju nisku pouzdanost, što je sukladno prijašnjim nalazima autora skale.

3.2.4. Skala životne prevalencije konzumacije ilegalnih psihoaktivnih tvari i skala čestine konzumacije alkohola

Skale životne prevalencije konzumiranja ilegalnih psihoaktivnih tvari i čestine konzumacije alkohola konstruirane su za potrebe ovog istraživanja po uzoru na *Anketu o uporabi sredstava ovisnosti* (Mesić, Petani-Panza, 2002) i *Skalu korištenja ili zloupotrebe psihoaktivnih tvari* (Iz upitnika rizičnog i delinkventnog ponašanja, Ručević i sur., 2009).

Skala životne prevalencije konzumiranja ilegalnih psihoaktivnih tvari mjeri koliko su puta u životu sudionici konzumirali sljedeće psihoaktivne tvari: marihuanu/hašiš, LSD/psihoaktivne gljive/PCP, kokain/*speed/ice* i *ecstasy*/MDMA na sljedećoj ljestvici: 0 puta

(kodirano kao 0), 1-2 puta (kodirano kao 1), 3-4 puta (kodirano kao 2), 5-10 puta (kodirano kao 3), 11-20 puta (kodirano kao 4) i 21 i više puta (kodirano kao 5). Ukupan rezultat formira se kao linearna kombinacija rezultata na pitanjima za svaku ilegalnu psihoaktivnu tvar, tako da minimalan rezultat iznosi 0, a maksimalan 20. Koeficijent pouzdanosti za cjelokupnu skalu životne prevalencije konzumacije ilegalnih psihoaktivnih tvari dobiven u ovom istraživanju iznosi $\alpha=0,83$, što ukazuje na dobru pouzdanost konstruirane skale.

Skala čestine konzumacije alkohola odvojena je i bit će zasebno analizirana u ovom istraživanju radi dostupnosti, raširenosti konzumacije i legalnosti pijenja alkoholnih pića usporedno s ilegalnim psihoaktivnim tvarima. Ova skala mjeri čestinu konzumacije alkohola u posljednjih godinu dana te sudionici odgovaraju na sljedećoj ljestvici: 0 puta (kodirano kao 0), jednom godišnje (kodirano kao 1), do 6 puta godišnje (kodirano kao 2), jednom mjesečno (kodirano kao 3), 2-3 puta mjesečno (kodirano kao 4), jednom tjedno (kodirano kao 5), par puta tjedno (kodirano kao 6) i svaki dan (kodirano kao 7). Pošto se ova skala sastoji od samo jednog pitanja, mogući raspon ukupnog rezultata iznosi od 0 do 7.

3.3. Postupak

Prije provedbe samog istraživanja zatražena su autorska dopuštenja za svaki od korištenih upitnika. Nakon dobivenih dopuštenja, formiran je upitnik te u obliku *Google* obrasca poslan na različite *Facebook* grupe i grupne studentske e-mailove. Podaci su prikupljeni tijekom svibnja 2020. godine. Pošto je cilj bio dohvatiti što više mladih koji su eksperimentalni ili rekreativni uživaoci droga, uzorak, osim što je prigodan, je i namjeran jer je određenim dijelom sakupljen metodom “snježne grude” tako da su sudionici za koje se zna da su eksperimentalni ili rekreativni uživaoci droga zamoljeni da šalju upitnik osobama za koje znaju da spadaju u tu skupinu. Eksperimentalni uživaoci droga su osobe koje su znatiželjne oko učinka droga te koje kušaju jednu ili više droga i obično prestaju ili s vremena na vrijeme ponovno uzmu neku drogu. Rekreativni uživaoci droga su osobe koje povremeno ili redovito uživaju neku drogu, ali imaju duge periode neuzimanja nekog sredstva radi čega ne stvaraju ovisnost. S vremenom većina ovih osoba prestane konzumirati droge (Manenica, 1995). Prva stranica upitnika uključuje objašnjenje cilja istraživanja, garanciju potpune anonimnosti sudionikovih podataka i odgovora, upute za rješavanje upitnika te pristanak na sudjelovanje u istraživanju na kojeg su sudionici trebali pristati kako bi prešli na sljedeću stranicu i u konačnici ispunili upitnik. Na kraju istraživanja sudionicima je ponuđeno da se jave na autorovu e-mail adresu kako bi saznali rezultate istraživanja, ako ih zanimaju.

4. Rezultati

Tablica 1. Deskriptivni podaci sudionika/ca na istraživanim varijablama.

	Asimetrija						
	min	max	M	SD	koeficijent	standardna pogreška	K-S ^a
Makijavelizam	1	4,78	2,89	,68	,092	,127	,061
Narcizam	1	4,33	2,65	,62	-,062	,127	,053
Psihopatija	1	4,56	2,17	,63	,560	,127	,073
SUN Problem	9	24	17,11	3,06	-,151	,127	,121
SUN Emocije	0	12	7,43	2,83	-,187	,127	,074
SUN Izbjegavanje	1	15	7,75	2,54	,300	,127	,128
Traženje uzbuđenja	7	36	23,08	5,66	-,237	,127	,063
TAS	0	10	6,46	2,61	-,481	,127	,134
ES	2	10	7,53	1,94	-,529	,127	,117
Dis	0	10	5,71	2,16	-,193	,127	,156
BS	0	8	3,38	1,93	,278	,127	,140
ŽPK Psihoakt. tvari	0	20	7,62	5,62	,596	,127	,156
ČK Alkohola	0	7	4,20	1,50	-,387	,127	,175

Napomena: SUN – Suočavanje usmjereno na, TAS – Traženje uzbuđenja i avantura, ES – Traženje iskustava, Dis – Dezinhibicija, BS – Podložnost dosadi, ŽPK – Životna prevalencija konzumacije, ČK – Čestina konzumacije, a – Liliefors korekcija

Uvidom u Tablicu 1. Možemo zaključiti kako su na ljestvicama mračne trijade sudionici postizali najviše prosječne vrijednosti na skali makijavelizma, nešto niže na skali narcizma te najniže na skali psihopatije. Sve tri subskale imaju slične standardne devijacije, odnosno slična raspršenja rezultata. U pogledu načina suočavanja sa stresom, sudionici se najčešće koriste mehanizmom suočavanja sa stresom usmjerenim na problem, što je vidljivo iz visoke minimalne vrijednosti sudionika na ovoj skali (min=9), te visoke prosječne vrijednosti (M=17,11) s obzirom na mogući totalni raspon (TR=0-24). Sudionici se umjereno koriste usmjeravanjem na emocije kao načinom suočavanja sa stresom te se još manje koriste izbjegavanjem kao načinom suočavanja sa stresom. Rezultati na ukupnom traženju uzbuđenja ukazuju na srednju izraženost generalnog traženja uzbuđenja kod mladih. Od četiri subskale traženja uzbuđenja, sudionici postižu najviše rezultate na skali traženja iskustava (M=7,53). Rezultati na skali traženja uzbuđenja i avantura blago su povišeni, dok su na skali dezinhibicije prosječni. Sudionici su postigli najniže rezultate na skali podložnosti dosadi (M=3,38). Rezultati životne prevalencije konzumacije psihoaktivnih tvari ukazuju na širok raspon sudionika, od onih koji nisu nikada probali nikakve psihoaktivne tvari do onih koji su probali

sve psihoaktivne tvari navedene u ovom istraživanju. Isto vrijedi i za čestinu konzumacije psihoaktivnih tvari. Raspršenje rezultata na ovoj skali je visoko ($SD=5,62$). U pogledu čestine konzumacije alkohola koja se odnosila na proteklih godinu dana, sudionici su pokazali da većina njih umjereno pije alkohol. S obzirom na rezultate koeficijenta asimetrije, možemo zaključiti kako varijable makijavelizam, narcizam, suočavanje usmjereno na problem, suočavanje usmjereno na emocije i dezinhibicija pokazuju zadovoljavajuću simetričnost raspodjele rezultata sudionika. Blažu i umjerenu pozitivnu asimetriju pokazuju rezultati na skalama psihopatije, suočavanja usmjerenog na izbjegavanje, podložnosti dosadi i životnoj prevalenciji konzumacije psihoaktivnih tvari. Blažu i umjerenu negativnu asimetriju pokazuju rezultati na skalama ukupnog traženja uzbuđenja, traženja uzbuđenja i avantura, traženja novih iskustava i čestine konzumacije alkohola. Prema Kolmogorov-Smirnov testu (K-G) normalnosti raspodjela sve varijable odstupaju od normalne raspodjele ($p<,05$).

Tablica 2. Učestalost životne prevalencije konzumacije različitih ilegalnih psihoaktivnih tvari kod mladih ($N=367$).

		f	%	Kumulativni %
Marihuana/hašiš	0 puta	32	8,7	8,7
	1-2 puta	20	5,4	14,2
	3-4 puta	20	5,4	19,6
	5-10 puta	29	7,9	27,5
	11-20 puta	19	5,2	32,7
	21+ puta	247	67,3	100,0
	LSD/psihoaktivne gljive/PCP	0 puta	228	62,1
1-2 puta		62	16,9	79,0
3-4 puta		29	7,9	86,9
5-10 puta		29	7,9	94,8
11-20 puta		7	1,9	96,7
21+ puta		12	3,3	100,0
Kokain/speed/ice		0 puta	198	54,0
	1-2 puta	43	11,7	65,7
	3-4 puta	17	4,6	70,3
	5-10 puta	21	5,7	76,0
	11-20 puta	29	7,9	83,9
	21+ puta	59	16,1	100,0
	Ecstasy/MDMA	0 puta	208	56,7
1-2 puta		41	11,2	67,8
3-4 puta		21	5,7	73,6
5-10 puta		25	6,8	80,4
11-20 puta		26	7,1	87,5
21+ puta		46	12,5	100,0

Iz Tablice 2. vidimo da su sudionici od ilegalnih psihoaktivnih tvari u životu najviše konzumirali kanabinoide (marihuanu i hašiš). Dvije trećine sudionika (67,3%) je probalo kanabinoide preko 21 put. Samo 8,7% sudionika nije uopće konzumiralo kanabinoide u životu. Nakon marihuane i hašiša, po učestalosti konzumacije slijede psihostimulansi (kokain, *speed* i *ice*) iako ih polovica sudionika nikad nije konzumirala (54%). Od sudionika koji su konzumirali psihostimulanse, većina ih je probala ili 1-2 puta (11,7%) ili 21 i više puta (16,1%). Psihostimulanse s karakteristikama halucinogenih droga (*ecstasy* i MDMA) nikad nije konzumiralo 56,7% sudionika te kao i kod kokaina, *speeda* i *ice-a*, od onih koji su konzumirali *ecstasy* ili MDMA, većina ih je probala ili 1-2 puta (11,2%) ili 21 i više puta (12,5%). Najrjeđe konzumirane su halucinogene droge (LSD, psihoaktivne gljive i PCP) s 62,1% osoba koje ih nikad nisu konzumirale u životu. Od osoba koje su konzumirale halucinogene droge, većina ih je probala samo 1-2 puta (16,9%), dok je samo 5,2% sudionika konzumiralo halucinogene droge preko 11 puta u životu.

Tablica 3. Učestalost konzumacije alkohola u posljednjih godinu dana kod mladih (N=367).

	f	%	Kumulativni %
Nikad	6	1,6	1,6
Rijetko	51	13,9	15,5
Umjereno	149	40,6	56,1
Često	149	40,6	96,7
Svakodnevno	12	3,3	100,0

U Tablici 3., konzumacija alkohola podijeljena je u sljedeće kategorije radi jasnijeg prikaza učestalosti konzumacije alkohola: nikad, rijetko (jednom do šest puta godišnje), umjereno (jednom do par puta mjesečno), često (jednom do par puta tjedno) i svakodnevno. Vidljivo je kako se velika većina sudionika nalazi u dvjema kategorijama čestine konzumacije alkohola: umjereno (40,6%) i često (40,6%). Samo 6 osoba (1,6%) nije uopće konzumiralo alkohol kroz proteklih godinu dana, dok je njih 12 (3,3%) alkohol konzumiralo svakodnevno. Iz rezultata je vidljivo da sudionici postižu više vrijednosti čestine konzumacije alkohola, odnosno skloniji su češćoj konzumaciji alkoholna pića.

Tablica 4. Pearsonovi koeficijenti korelacije između analiziranih varijabli.

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.
1. ŽPK Psihoakt. tvari	1	,210**	-,179**	,367**	-,093	,131*	,230**	,016	-,020	,215**	,441**
2. ČK Alkohola		1	,021	,031	-,010	,145**	,136**	,013	,055	,287**	,369**
3. Spol			1	-,126*	-,149*	-,049	-,275*	-,015	,321**	-,022	-,120*
4. Dob				1	-,147**	-,012	-,049	,073	,028	,104*	,079
5. Makijavelizam					1	,270**	,552**	,020	-,204**	,173**	,090
6. Narcizam						1	,332**	,049	,024	,100	,295**
7. Psihopatija							1	-,119*	-,187*	,285**	,308**
8. SUM Problem								1	,206**	,020	,029
9. SUM Emocije									1	,018	-,073
10. SUM Izbjegavanje										1	,326**
11. Traženje uzbuđenja											1

Napomena: SUM – Suočavanje usmjereno na problem, ŽPK – Životna prevalenciju konzumacije, ČK – Čestina konzumacije
 * p<,05, ** p<,01

Uvidom u Tablicu 4. možemo zaključiti kako životna prevalenciju konzumacije (ŽPK) psihoaktivnih tvari pokazuje statistički značajnu nisku pozitivnu korelaciju s čestinom konzumacije alkohola ($p < ,01$). Utvrđena je i niska statistički značajna korelacija ŽPK psihoaktivnih tvari sa spolom ($p < ,01$) i umjerena statistički značajna korelacija s dobi ($p < ,01$), pri čemu su muški spol i viša dob povezani s višim rezultatima na skali ŽPK psihoaktivnih tvari. Čestina konzumacije alkohola nije pokazala statistički značajnu povezanost sa spolom i dobi sudionika. Od faceta mračne trijade ličnosti psihopatija pokazuje najvišu statistički značajnu povezanost sa ŽPK psihoaktivnih tvari ($p < ,01$). Narcizam je usporedno sa psihopatijom manje statistički značajno povezan sa ŽPK psihoaktivnih tvari ($p < ,05$), dok makijavelizam nije pokazao nikakvu značajnu povezanost. Čestina konzumacije alkohola također je statistički značajno nisko povezana sa psihopatijom i narcizmom, ali ne i makijavelizmom. Nije utvrđena statistički značajna povezanost između ŽPK psihoaktivnih tvari i čestine konzumacije alkohola s načinima nošenja sa stresom usmjerenima na problem i na emocije. S druge strane, suočavanje sa stresom usmjereno na izbjegavanje pokazuje nisku statistički značajnu korelaciju i sa ŽPK psihoaktivnih tvari, i s čestinom konzumacije alkohola ($p < ,01$). ŽPK psihoaktivnih tvari i čestina konzumacije alkohola statistički značajno umjereno koreliraju s ukupnim rezultatom na skali traženja uzbuđenja ($p < ,01$).

Kako bismo odgovorili na treći postavljeni problem ovog istraživanja i utvrdili doprinos spola, dobi, mračne trijade ličnosti, načina nošenja sa stresom i sklonosti traženju uzbuđenja čestini konzumacije ilegalnih psihoaktivnih tvari i čestini konzumacije alkohola kod mladih provedene su dvije zasebne hijerarhijske regresijske analize. Jedna je proučila doprinos navedenih prediktora životnoj prevalenciji konzumacije psihoaktivnih tvari, a druga doprinos istih prediktora čestini konzumacije alkohola kod mladih. Prvi blok varijabli sadrži spol i dob, drugi blok varijabli odnosi se na mračnu trijadu: psihopatiju, narcizam i makijavelizam, treći blok prediktora sadrži načine nošenja sa stresom koji uključuju nošenje sa stresom usmjereno na problem, emocije i izbjegavanje te posljednji, četvrti blok, sadrži četiri faktora traženja uzbuđenja: traženje uzbuđenja i avantura, traženje novih iskustava, dezinhibicija i podložnost dosadi.

Tablica 5a. Prikaz vrijednosti koeficijenata hijerarhijske regresijske analize te doprinosa pojedinih blokova u predviđanju životne prevalencije konzumacije ilegalnih psihoaktivnih tvari.

Model	R	R ²	Prilagođeni R ²	Standardna pogreška prognoze	ΔR ²	ΔF	df ₁	df ₂	p
1. Blok	,391	,153	,148	5,185	,153	32,843	2	364	,000
2. Blok	,503	,253	,243	4,888	,101	16,197	3	361	,000
3. Blok	,519	,270	,253	4,854	,016	2,672	3	358	,047
4. Blok	,671	,451	,432	4,234	,181	29,130	4	354	,000

Tablica 5b. Prikaz standardiziranih i nestandardiziranih koeficijenata analiziranih prediktora životne prevalenciju konzumacije psihoaktivnih tvari.

Model		Nestandardizirani koeficijenti		Standardizirani koeficijenti		
		b	Standardna pogreška	β	t	p
1	Konstanta	-6,172	2,597		-2,377	,018
	Spol	-1,597	,576	-,135	-2,774	,006
	Dob	,692	,096	,350	7,204	,000
2	Konstanta	-8,939	3,079		-2,904	,004
	Spol	-,921	,567	-,078	-1,625	,105
	Dob	,663	,092	,336	7,220	,000
	Makijavelizam	-2,242	,461	-,270	-4,859	,000
	Narcizam	,818	,443	,090	1,847	,066
	Psihopatija	3,066	,514	,344	5,965	,000
3	Konstanta	-10,002	3,322		-3,011	,003
	Spol	-,990	,592	-,084	-1,671	,096
	Dob	,625	,092	,317	6,766	,000
	Makijavelizam	-2,338	,467	-,281	-5,008	,000
	Narcizam	,808	,443	,089	1,825	,069
	Psihopatija	2,784	,534	,312	5,209	,000
	SUM Emocije	-,024	,099	-,012	-,242	,809
	SUM Problem	,055	,087	,030	,636	,525
	SUM Izbjegavanje	,289	,106	,131	2,733	,007
4	Konstanta	-17,376	2,979		-5,834	,000
	Spol	-1,314	,523	-,111	-2,513	,012
	Dob	,600	,081	,304	7,409	,000
	Makijavelizam	-1,446	,424	-,174	-3,407	,001
	Narcizam	,347	,400	,038	,869	,386
	Psihopatija	2,542	,479	,285	5,307	,000
	SUM Emocije	,039	,088	,020	,444	,657
	SUM Problem	,034	,078	,018	,434	,665
	SUM Izbjegavanje	,006	,098	,003	,061	,951
	BS	-,434	,135	-,149	-3,222	,001
	Dis	,552	,123	,212	4,495	,000
	ES	,950	,133	,328	7,145	,000
	TAS	,143	,097	,066	1,480	,140

Napomena: SUN – Suočavanje usmjereno na, TAS – Traženje uzbuđenja i avantura, ES – Traženje iskustava, Dis – Dezinhibicija, BS – Podložnost dosadi, ŽPK – Životna prevalenciju konzumacije

Uvidom u koeficijente multiple determinacije dobivene u Tablici 5a. vidimo da prvi blok prediktora koji sadrži spol i dob statistički značajno doprinosi predikciji životne prevalencije konzumacije (ŽPK) psihoaktivnih tvari s 15,3%. Iz Tablice 5b. vidljivo je kako je dob snažniji prediktor od spola u pogledu životne prevalencije konzumacije psihoaktivnih tvari. Uvođenjem mračne trijade u drugi blok prediktora, objašnjeno je dodatnih 10,1% varijance životne prevalencije konzumacije psihoaktivnih tvari s tim da se psihopatija pokazala kao najbolji prediktor. Makijavelizam također pokazuje značajno predviđanje ŽPK psihoaktivnih tvari, dok se narcizam nije pokazao kao značajan prediktor. Uvođenjem trećeg bloka prediktora koji se odnosi na načine suočavanja sa stresom, postotak objašnjene varijance ŽPK psihoaktivnih tvari povećan je za samo 1,6%. Od načina suočavanja sa stresom, samo se suočavanje sa stresom usmjereno na izbjegavanje pokazalo značajnim prediktorom. Zadnji blok prediktora, koji sadrži četiri načina traženja uzbuđenja, predviđanju ŽPK psihoaktivnih tvari doprinosi s 18,1%. Za ŽPK psihoaktivnih tvari najboljim se prediktorom u posljednjem bloku pokazalo traženje novih iskustava (ES) (Vidi Tablicu 5b.). Traženje uzbuđenja i avantura (TAS) se nije pokazalo značajnim prediktorom ŽPK psihoaktivnih tvari. Najbolji prediktor nakon uvođenja svih blokova za ŽPK psihoaktivnih tvari je traženje iskustava, a slijede ga po značajnosti predikcije: dob, psihopatija, dezinhibicija, makijavelizam i podložnost dosadi. Suočavanje sa stresom usmjereno na izbjegavanje je uvođenjem zadnjeg bloka prediktora prestalo biti značajno.

Tablica 6a. Prikaz vrijednosti koeficijenata hijerarhijske regresijske analize te doprinosa pojedinih blokova u predviđanju čestine konzumacije alkohola.

Model	R	R ²	Prilagođeni R ²	Standardna pogreška prognoze	ΔR ²	ΔF	df ₁	df ₂	p
1. Blok	,040	,002	-,004	1,501	,002	,291	2	364	,747
2. Blok	,216	,047	,043	1,473	,045	5,697	3	361	,001
3. Blok	,337	,113	,094	1,427	,067	8,981	3	358	,000
4. Blok	,442	,196	,169	1,366	,082	9,059	4	354	,000

Tablica 6b. Prikaz standardiziranih i nestandardiziranih koeficijenata analiziranih prediktora čestine konzumacije alkohola.

Model		Nestandardizirani koeficijenti		Standardizirani koeficijenti		
		b	Standardna pogreška	β	t	p
1	Konstanta	3,635	,752		4,834	,000
	Spol	,081	,167	,026	,483	,629
	Dob	,018	,028	,034	,647	,518
2	Konstanta	2,597	,928		2,799	,005
	Spol	,198	,171	,063	1,158	,248
	Dob	,016	,028	,030	,571	,569
	Makijavelizam	-,295	,139	-,133	-2,122	,035
	Narcizam	,296	,133	,122	2,221	,027
	Psihopatija	,445	,155	,187	2,875	,004
3	Konstanta	2,245	,976		2,299	,022
	Spol	,106	,174	,034	,611	,541
	Dob	-,004	,027	-,008	-,164	,870
	Makijavelizam	-,318	,137	-,143	-2,314	,021
	Narcizam	,289	,130	,119	2,223	,027
	Psihopatija	,271	,157	,114	1,728	,085
	SUM Emocije	,014	,029	,026	,477	,633
	SUM Problem	,007	,025	,014	,269	,788
	SUM Izbjegavanje	,158	,031	,269	5,100	,000
4	Konstanta	1,402	,961		1,458	,146
	Spol	,165	,169	,052	,979	,328
	Dob	-,005	,026	-,009	-,184	,854
	Makijavelizam	-,245	,137	-,110	-1,786	,075
	Narcizam	,135	,129	,055	1,046	,296
	Psihopatija	,112	,155	,047	,727	,468
	SUM Emocije	,015	,029	,028	,516	,606
	SUM Problem	,005	,025	,010	,199	,843
	SUM Izbjegavanje	,111	,032	,189	3,528	,000
	BS	,018	,044	,023	,409	,683
	Dis	,166	,040	,239	4,191	,000
	ES	,024	,043	,031	,553	,581
	TAS	,077	,031	,134	2,472	,014

Napomena: SUN – Suočavanje usmjereno na, TAS – Traženje uzbuđenja i avantura, ES –Traženje iskustava, Dis – Dezinhibicija, BS – Podložnost dosadi, ŽPK – Životna prevalencija konzumacije

Uvidom u koeficijente multiple determinacije dobivene u Tablici 6a. vidimo kako prvi blok prediktora ne doprinosi statistički značajno predikciji čestine konzumacije alkohola ($p < ,05$). Pošto se prvi blok prediktora pokazao neznačajnim u predviđanju čestine konzumacije alkohola, drugi blok prediktora objašnjava ukupno 4,7% varijance. U ovom slučaju, sve tri facete mračne trijade su se pokazale značajnim prediktorima čestine konzumacije alkohola, s tim da je psihopatija najbolji prediktor, dok su makijavelizam i narcizam nešto lošiji. Uvođenjem trećeg bloka prediktora koji se odnosi na načine suočavanja sa stresom, postotak objašnjene varijance čestine konzumacije alkohola raste za 6,7%. Kao i kod ŽPK psihoaktivnih tvari, samo se suočavanje sa stresom usmjereno na izbjegavanje iz trećeg bloka pokazalo kao statistički značajan prediktor čestine konzumacije alkohola. Zadnji blok prediktora, koji sadrži četiri načina traženja uzbuđenja, predviđanju čestine konzumacije alkohola doprinosi s 8,2%. Iz Tablice 6b. vidljivo je kako se dezinhibicija (Dis) pokazala najboljim prediktorom. U predviđanju čestine konzumacije alkohola značajnost nisu pokazale varijable traženje novih iskustava i podložnost dosadi. Nakon uvođenja svih blokova prediktora, najboljim prediktorom ispostavila se dezinhibicija, nakon koje slijede suočavanje sa stresom usmjereno na izbjegavanje i traženje uzbuđenja i avantura (vidi Tablicu 6b.). Psihopatija i makijavelizam koji su u početku analize bili značajni, prestali su biti značajni uvođenjem posljednjeg bloka prediktora.

5. Rasprava

Glavni cilj ovog istraživanja bio je ispitati čestinu konzumacije ilegalnih psihoaktivnih tvari i alkohola kod mladih osoba u dobi od 18 do 30 godina te utvrditi u kojoj mjeri se konzumacija psihoaktivnih tvari i alkohola može predvidjeti na osnovi spola, dobi, mračne trijade ličnosti, traženja uzbuđenja i načina nošenja sa stresom. Konzumacija ilegalnih psihoaktivnih tvari mjerena je na ljestvici životne prevalencije konzumacije iz razloga što postoji određen postotak populacije koji psihoaktivne tvari konzumira samo jednom u životu. Alkohol je mjeran na skali čestine konzumacije kroz proteklu godinu radi svoje legalnosti, dostupnosti i kulturne prihvatljivosti.

Prvi problem priloženog istraživanja na koji se pokušalo odgovoriti vezan je uz ispitivanje učestalosti konzumacije različitih psihoaktivnih tvari i alkohola kod mladih osoba u Hrvatskoj. Dobiveni rezultati pokazuju kako je čak 91,3% sudionika barem jednom u životu konzumiralo marihuanu i/ili hašiš. Ovakvi podaci su zabrinjavajući s obzirom na to da je marihuana i dalje ilegalna droga, koja ima štetan utjecaj na zdravlje te koja često prethodi konzumaciji snažnijih psihoaktivnih tvari (Manenica, 1995). Iznenađuje i podatak da je najveći postotak sudionika (67,3%) konzumirao kanabinoide preko 21 put u životu. Prema podacima istraživanja zlouporabe sredstava ovisnosti u općoj populaciji Republike Hrvatske provedenog 2012. godine od strane Ureda za suzbijanje zlouporabe droga (Glavak Tkalić i sur., 2012), životna prevalencija konzumacije kanabinoida kod opće populacije iznosila je 15,6%, a kod osoba u dobi između 25 i 34 godine 28,5%. Vidljiva je visoka diskrepancija između tih rezultata i rezultata ovog istraživanja. Ovolika razlika u postotcima može se objasniti kroz analizu uzorka ispitanog u ovom istraživanju s obzirom na opću populaciju. Naime, većina osoba koje su ispunile upitnik su studenti, koji su inače skloniji konzumaciji psihoaktivnih tvari (Ured za suzbijanje i zlouporabu droga, 2011.) te se također nalaze u dobnoj skupini u kojoj je konzumiranje kanabinoida češće. Ovakvi podaci su s druge strane u skladu s podacima EMCDDA (2019.) koji navode kako je trend konzumacije marihuane u RH u porastu. Sljedeće po čestini konzumacije psihoaktivne tvari su kokain, *speed* i *ice*, odnosno psihostimulansi s 46% sudionika koji su probali ovu vrstu droge barem jednom u životu. Nakon njih slijedi konzumacija psihostimulansa s karakteristikama halucinogena (*ecstasy* i MDMA) s 43,3% sudionika koji su barem jednom konzumirali ovu vrstu droge i posljednje su halucinogene droge (LSD, psihoaktivne gljive i PCP) s 37,9% mladih koji su barem jednom u životu konzumirali ovu drogu. Ovakvi rezultati su u skladu s rezultatima istraživanja Glavak Tkalić i suradnika (2012), koji su također dobili sličnu poredanost čestine konzumacije psihoaktivnih tvari

(najčešća marihuana, pa amfetamini, *ecstasy*, kokain i na kraju LSD), no životne prevalencije konzumacije su i dalje izrazito niže od rezultata dobivenih ovim istraživanjem. U pogledu čestine konzumacije, primjetan je trend kod svih navedenih psihoaktivnih tvari (osim kanabisa) da ih mladi, ako su ih probali, konzumiraju najčešće ili samo jednom ili preko 20 puta u životu. Pretpostavljamo kako osobe koje su samo jednom probale u životu neku psihoaktivnu tvar ne pripadaju u rizičnu skupinu već pripadaju u eksperimentalne uživaoce droga koji uglavnom jednom probaju neku psihoaktivnu tvar iz znatiželje i nakon toga ju više ne konzumiraju (Manenica, 1995). Ovako visoki postotci životnih prevalencija konzumacije različitih ilegalnih psihoaktivnih tvari treba uzeti s oprezom radi prethodno navedene specifičnosti uzorka, a i samog načina prikupljanja podataka. Naime, kako bi se prikupilo što više osoba koje konzumiraju neke psihoaktivne tvari koristila se metoda snježne grude koja čini uzorak pristranim. S obzirom na ovo, zaključivanje na temelju dobivenih rezultata o navikama populacije mladih Republike Hrvatske ne bi bilo opravdano te nije začuđujuće što nije potvrđena postavljena hipoteza kako većina mladih rijetko konzumira psihoaktivne tvari, a marihuanu umjereno. Ipak, s obzirom na sve navedeno, možemo zaključiti kako je kod mladih najčešće konzumirana ilegalna psihoaktivna tvar marihuana, nakon nje slijede takozvane „klupske“ droge, odnosno psihostimulansi (kokain, *speed*, *ice*, MDMA, *ecstasy*) i najrjeđe konzumirane su halucinogene droge. U pogledu čestine konzumacije alkohola kod mladih u dobi od 18 do 30 godina, pokazalo se kako 40,6% sudionika konzumira alkohol umjereno (jednom do par puta mjesečno) te jednak postotak sudionika, 40,6%, konzumira alkohol često (jednom do par puta tjedno). Samo 1,6% sudionika nije konzumiralo alkohol u proteklih godinu dana, dok 3,3% sudionika konzumira alkohol svakodnevno. Ovakvi rezultati djelomično su u skladu s istraživanjem Glavak Tkalić i suradnika (2012) koji su dobili kako 40% sudionika između 25 i 34 godine alkohol konzumira jednom mjesečno ili rjeđe, 30,4% sudionika alkohol konzumira dva do četiri puta mjesečno, 14,7% sudionika alkohol konzumira dva do tri puta tjedno i 6,5% sudionika alkohol konzumira preko četiri puta tjedno. Sudionici ovog istraživanja su ipak pokazali nešto izraženiju sklonost češćoj konzumaciji alkohola. To se može objasniti na jednak način kao i za konzumaciju psihoaktivnih tvari, naime, uzorak je pristran i ciljano su se tražile osobe koje češće konzumiraju psihoaktivne tvari, a samim time i alkohol. Također, Glavak Tkalić i suradnici (2012) dali su podatke za osobe od 25 do 34 godine, dok je ovo istraživanje uključivalo osobe od 18 do 30 godina. Postavljena hipoteza djelomično je zadovoljena pošto se očekivala umjerena konzumacija alkohola.

Drugi problem ovog istraživanja bio je utvrditi postoji li i kakva je povezanost životne prevalencije konzumacije ilegalnih psihoaktivnih tvari i čestine konzumacije alkohola s mračnom trijadom ličnosti, načinima nošenja sa stresom i traženjem uzbuđenja. Životna prevalencija konzumacije psihoaktivnih tvari pokazala je statistički značajne korelacije s narcizmom, psihopatijom, suočavanjem usmjerenim na izbjegavanje i traženjem uzbuđenja općenito. Iste varijable su pokazale statistički značajnu povezanost s čestinom konzumacije alkohola, na način da je najsnažniju povezanost pokazala varijabla traženja uzbuđenja, zatim nošenje sa stresom usmjereno na izbjegavanje, narcizam i psihopatija. Ovakvi rezultati su u skladu s postavljenom hipotezom o povezanosti navedenih varijabli. Najsnažniju povezanost životna prevalencija konzumacije psihoaktivnih tvari i čestina konzumacije alkohola pokazuju s traženjem uzbuđenja, što je sukladno rezultatima starijih istraživanja, kao što je ono koje su proveli Ersche i suradnici, (2010) ispitujući traženje uzbuđenja kod braće i sestara koji jesu i koji nisu konzumirali psihoaktivne tvari. Iste nalaze pokazalo je i istraživanje Zuckermana i Kuhlmana (2000) koje je pokazalo kako je traženje uzbuđenja povezano s različitim rizičnim ponašanjima, kao što su pušenje, pijenje alkohola i konzumacija droga. Magid i suradnici (2007) potvrđuju ovakve nalaze svojim istraživanjem u kojem su dobili povezanost konzumacije alkohola i traženja uzbuđenja. Metaanaliza 61 istraživanja Hittnera i Swickerta (2006) utvrdila je prosječnu povezanost ukupnog rezultata na skali traženja uzbuđenja i konzumacije alkohola $r=,236$, dok je ovo istraživanje dobilo još višu povezanost, $r=,369$. Osobe visoke na skali traženja uzbuđenja su karakterizirane kao otvorene osobe sklone avanturama, preuzimanju rizika i upuštanju u opasne situacije (Farley, 1986), što je nerijetko karakteristika osoba koje su sklone konzumaciji psihoaktivnih tvari. Statistički značajnu umjerenu povezanost životna prevalencija konzumacije psihoaktivnih tvari i čestina konzumacije alkohola ostvarile su sa psihopatijom i narcizmom, ali ne i makijavelizmom. Životna prevalencija konzumacije psihoaktivnih tvari snažnije je povezana sa psihopatijom, dok je čestina konzumacije alkohola nešto snažnije povezana s narcizmom. Paulhus i Williams (2002) navode povezanost psihopatije s traženjem uzbuđenja te samim time i konzumacijom alkohola i psihoaktivnih tvari. Stenason i Vernon (2016) dobili su jednake rezultate, odnosno pronašli su statistički značajnu povezanost psihopatije i narcizma s konzumacijom psihoaktivnih tvari, ali ne i makijavelizma. Veselka i suradnici (2014) pronašli su povezanost svih triju crta ličnosti mračne trijade s konzumacijom alkohola i droga. Što se tiče načina suočavanja sa stresom, sukladno očekivanjima, samo je suočavanje sa stresom usmjereno na izbjegavanje pokazalo statistički značajnu povezanost. Suočavanje usmjereno na izbjegavanje predstavlja nošenje sa stresom tako da si osoba odvraća pažnju, izbjegava stresnu situaciju ili uopće ne reagira na stres

(Endler i Parker, 1990) radi čega je povezanost ovakvog suočavanja sa stresom i konzumacija psihoaktivnih tvari i alkohola bila očekivana.

Glavni cilj ovog istraživanja i treći po redu problem predstavljalo je određivanje prediktivne snage mračne trijade, načina nošenja sa stresom i traženja uzbuđenja u objašnjenju životne prevalencije konzumacije psihoaktivnih tvari i čestine konzumacije alkohola. Kako bi se odgovorilo na postavljeni problem i testirala hipoteza, provedena je hijerarhijska regresijska analiza posebno za životnu prevalenciju konzumacije psihoaktivnih tvari i posebno za čestinu konzumacije alkohola. Uvođenjem prvog bloka prediktora koji se sastojao od dobi i spola za objašnjenje varijance ŽP konzumacije psihoaktivnih tvari, objašnjeno je 15,3% varijance kriterija na način da su se i spol i dob pokazali kao značajni prediktori. Rezultati ukazuju na to da su stariji mladi muškarci skloniji konzumaciji psihoaktivnih tvari, što je u skladu s podacima dobivenim u istraživanju Glavak Tkalić i suradnika (2012) na hrvatskom uzorku u kojem su muškarci u dobi od 25 do 34 godine najčešće konzumirali psihoaktivne tvari. Ovakvi rezultati su u skladu s postavljenom hipotezom. Uvođenjem drugog bloka prediktora koji je sadržavao psihopatiju, narcizam i makijavelizam povrh spola i dobi, objašnjeno je dodatnih 16,2% varijance kriterija. Makijavelizam i psihopatija su se pokazali kao značajni prediktori konzumacije psihoaktivnih tvari, ali ne i narcizam. Ovakvi rezultati djelomično potvrđuju hipotezu koja je očekivala statistički značajan doprinos psihopatije i narcizma čestini konzumacije psihoaktivnih tvari. Sva istraživanja navedena u ovom radu koja su se bavila proučavanjem odnosa mračne trijade i konzumacije alkohola i psihoaktivnih tvari pronašla su značajnu povezanost i prediktivnu ulogu psihopatije u konzumaciji psihoaktivnih tvari (Stenason i Vernon, 2016; Veselka i suradnici, 2014; Nicholls i suradnici, 2017; Hopley i Brunelle, 2012). Istraživanja se ipak nešto razlikuju po pitanju odnosa makijavelizma i narcizma s konzumacijom psihoaktivnih tvari. Veselka i suradnici (2014) pronašli su povezanost svih faceta mračne trijade i konzumacije psihoaktivnih tvari, kao što su i Nicholls i suradnici (2017) otkrili da osobe s visokim rezultatima na svim facetama mračne trijade imaju pozitivnije stavove prema korištenju ilegalnih supstanci. S druge strane, Stenason i Vernon (2016) pronašli su povezanost samo psihopatije i narcizma s konzumacijom psihoaktivnih tvari, ne i makijavelizma. Rezultati dobiveni u ovom istraživanju mogu se objasniti na način da makijavelisti, iako ne pokazuju sklonost impulzivnom ponašanju, koje se u istraživanju Hopleya i Brunellea (2012) pokazalo kao medijator konzumacije psihoaktivnih tvari kod osoba s izraženom psihopatijom, pokazuju otvorenost konzumaciji psihoaktivnih tvari (Nicholls i sur., 2017). Također, ovo istraživanje prikupilo je podatke od većinom rekreacijskih uživaoca droga

koji vjerojatno dijelom posjeduju samokontrolu po pitanju konzumacije psihoaktivnih tvari, kao što i makijavelisti posjeduju visoku samokontrolu, proračunatost i nemoralnost (Jones i Paulhus, 2011; Christie i Geis, 1970). Trećim blokom prediktora koji je sadržavao načine suočavanja sa stresom, objašnjeno je samo 1,6% varijance konzumacije psihoaktivnih tvari. Postavljena hipoteza je potvrđena, odnosno samo se suočavanje sa stresom usmjereno na izbjegavanje pokazalo statistički značajnim, premda slabim, prediktorom. Ovakvi rezultati djelomično su u skladu s istraživanjem Huffinea i suradnika (2009) koji nisu dobili nikakvu povezanost načina nošenja sa stresom i konzumacijom psihoaktivnih tvari. Suočavanja usmjerena na problem i na emocije predstavljaju „zdravije“ načine nošenja sa stresom od izbjegavanja, odnosno osoba ili pokušava utjecati na izvor stresa ili si ublažiti emocije kognitivnim regulacijama (Lazarus i Folkman, 1991), što bi moglo objasniti zašto ne doprinose konzumaciji psihoaktivnih tvari. Izbjegavanje, s druge strane, predstavlja „nezdrav“ način nošenja sa stresom jer osoba ili ne reagira na stres uopće ili si odvraća pažnju na razne načine (Endler i Parker, 1990), što može objasniti zašto ovaj konstrukt predviđa konzumaciju psihoaktivnih tvari. Zadnji uvedeni blok odnosio se na različite načine traženja uzbuđenja i doprinio je objašnjenju varijance konzumacije psihoaktivnih tvari s 18,1%, odnosno, pokazao se najznačajnijim blokom prediktora. Značajnim prediktorima pokazali su se: traženje iskustava, dezinhibicija i podložnost dosadi. Traženje uzbuđenja i avantura nije se pokazalo značajnim prediktorom. Ovakvi rezultati potvrđuju postavljenu hipotezu i u skladu su s prijašnjim istraživanjima predikcije konzumacije psihoaktivnih tvari na osnovi traženja uzbuđenja (Zuckerman, 2007; Zuckerman i Kuhlman, 2000; Donohew i sur., 1999; Jaffe i Archer, 1987; Teichman i sur., 1989; Ercshe i sur., 2010). Traženje uzbuđenja snažan je faktor u predikciji konzumacije psihoaktivnih tvari pošto svoju potrebu za traženjem uzbuđenja osoba može zadovoljiti konzumacijom psihoaktivnih tvari koje pružaju nova, neobična i rizična iskustva. Uvođenjem zadnjeg bloka prediktora, svi prethodno navedeni prediktori su ostali značajni osim suočavanja sa stresom usmjerenim na izbjegavanje. Najsnažniji prediktor je traženje novih iskustava.

U pogledu predikcije čestine konzumacije alkohola, prvi blok prediktora (spol i dob) nije se pokazao značajnim. Hipoteza koja je predviđala značajnost spola u predikciji na način da muškarci češće konzumiraju alkohol nije potvrđena. Ovakvi rezultati mogu se objasniti na način da u moderno doba ne postoje predrasude prema ženama koje konzumiraju alkohol kao što su postojale u ranije vrijeme i ta pojava je društveno prihvatljiva. Također, žene su izložene jednakim stresorima kao i muškarci kako u privatnom, tako i u poslovnom životu. Dob se

vjerojatno nije pokazala značajnom pošto su većina sudionika studenti koji često konzumiraju alkohol te generalno mladi ljudi od 18 do 30 godina koji su inače skloniji konzumaciji alkohola (Glavak Tkalić, 2012). Drugi blok prediktora (mračna trijada) objasnio je 4,5% varijance čestine konzumacije alkohola s tim da su se sve tri facete mračne trijade ličnosti pokazale kao statistički značajni prediktori. Ovakvi rezultati djelomično su u skladu s hipotezom pošto se nije očekivao statistički značajan doprinos makijavelizma, no postoje istraživanja koja dovode u vezu makijavelizam i konzumaciju alkohola, kao što je ono koje je proveo Krampen (1980) koji je dobio kako ovisnici o alkoholu imaju snažnija makijavelistička uvjerenja. Ostala istraživanja potvrđuju dobivene rezultate (Veselka i sur., 2014; Hopley i Brunelle, 2012). Uvođenjem trećeg bloka prediktora (načini nošenja sa stresom) objašnjeno je dodatnih 6,7% varijance konzumacije alkohola s tim da se samo suočavanje sa stresom usmjereno na izbjegavanje pokazalo značajnim prediktorom, kao i kod konzumacije psihoaktivnih tvari. Ovakvi rezultati potvrđuju postavljenu hipotezu. Osobe sklone izbjegavanju kao načinu suočavanja sa stresom mogu koristiti i konzumaciju alkohola kao način za „zaboravljanje na probleme“. Izbjegavanje snažnije predviđa konzumaciju alkohola nego psihoaktivnih tvari vjerojatno radi dostupnosti i legalnosti alkohola te njegovog smirujućeg učinka na središnji živčani sustav. Ne postoji dovoljno istraživanja koja su proučavala povezanost između konzumacije alkohola i psihoaktivnih tvari i načina nošenja sa stresom usmjerenim na izbjegavanje. Zadnji blok prediktora (načini traženja uzbuđenja) objasnio je 8,2% ukupne varijance čestine konzumacije alkohola, najviše od svih blokova, a značajni prediktori su dezinhibicija i traženje uzbuđenja i avantura. Potencijalni razlozi ovakvih rezultata opisani su u prethodnom odjeljku kod konzumacije psihoaktivnih tvari. Hipoteza je djelomično potvrđena pošto nije nađen značajan doprinos podložnosti dosadi i traženja iskustava, a ovakvi rezultati su u skladu s istraživanjima koja su ispitivala doprinos ukupnog rezultata na skali uzbuđenja konzumaciji alkohola (Donohew i sur., 1999; Martin i sur., 2002; Magid i sur., 2007). Uvođenjem posljednjeg bloka mračna trijada pokazala se neznačajnim prediktorom, dok je suočavanje sa stresom usmjereno na izbjegavanje, ostalo najsnažniji prediktor konzumacije alkohola nakon dezinhibicije.

Uspoređujući rezultate hijerarhijske regresijske analize predviđanja konzumacije psihoaktivnih tvari i konzumacije alkohola, vidljivo je kako su varijable analizirane u ovom istraživanju objasnile preko dvostruko više varijance konzumacije psihoaktivnih tvari ($R^2=45,1\%$) nego konzumacije alkohola ($R^2=19,6\%$). Ovakvi rezultati mogu se objasniti analizirajući specifičnosti populacije osoba koje konzumiraju psihoaktivne tvari i osoba koje

konzumiraju alkohol. Naime, osobe koje konzumiraju alkohol predstavljaju puno širu i raznolikiju skupinu ljudi, za razliku od konzumenata psihoaktivnih tvari.

5.1. Metodološki nedostaci i implikacije istraživanja

Uz već navedene nedostatke provedenog istraživanja, važno je istaknuti sve okolnosti provedbe istraživanja, karakteristike uzorka i korištenih skala koje su utjecale na rezultate i koje smanjuju pouzdanost zaključivanja. Važniji nedostaci tiču se samih karakteristika korištenog uzorka. Naime, većina sudionika čine žene te je uzorak pristran radi samog načina prikupljanja podataka i radi korištenja metode snježne grude kojom se prikupio dio sudionika, ali koja je bila nužna kako bi se došlo do većeg broja osoba koje konzumiraju psihoaktivne tvari te kako bi se odgovorilo na glavni cilj ovog istraživanja. Također, *online* anketiranjem gubi se kontrola nad sudionicima. Iako je veličina uzorka zadovoljavajuća, radi svega navedenog rezultati ovog istraživanja ne mogu se generalizirati na populaciju mladih u Hrvatskoj.

Okolnost koja je zasigurno na određen način djelovala na rezultate ovog istraživanja je globalna pandemija COVID-19 virusa. Naime, ovo vrijeme obilježeno je visokom neizvjesnošću i strahom, pogotovo za vrijeme mjeseca svibnja kad je stanovništvo Republike Hrvatske većinu vremena provodilo u svojim domovima. Ovakvo globalno stanje potencijalno je utjecalo na rezultate sudionika na skalama nošenja sa stresom i traženja uzbuđenja na način da su ljudi doživljavali više stresa nego što bi inače radi širenja straha u medijima i opće neizvjesnosti te da su osjećali kao da ne mogu utjecati na taj stres i da su osjećali izraženiju potrebu za uzbuđenjem.

U pogledu korištenih skala, određene skale su pokazale niske koeficijente unutarnje konzistencije (kao što su skala suočavanja sa stresom usmjerena na izbjegavanje, skala suočavanja sa stresom usmjerena na problem, skala podložnosti dosadi i skala traženja iskustava). Buduća istraživanja trebala bi koristiti drugačije mjere, prvenstveno drugačiju mjeru načina nošenja sa stresom pošto se korištena skraćena verzija COPE upitnika pokazala nedovoljno osjetljivom. Rezultati na skali traženja uzbuđenja možda bi se trebali analizirati u statističkim analizama kao ukupan rezultat na svim subskalama traženja uzbuđenja pošto tako pokazuju znatno višu unutarnju konzistenciju. Također, kriterijske varijable u ovom istraživanju činile su skale koje su konstruirane za potrebe ovog istraživanja i samim time nikad ranije korištene. U budućim istraživanjima trebale bi se koristiti već korištene, provjerene skale. Ovo se odnosi većinski na skalu čestine konzumacije alkohola koja nije specificirala koliku količinu alkohola osoba popije kad konzumira alkohol, koju vrstu alkoholnog pića i sl., već je

samo ispitivala čestinu konzumacije kroz godinu dana, što može značajno narušiti valjanost zaključivanja o navikama pijenja sudionika.

Oko 30 milijuna ljudi u svijetu trenutno boluje od nekog oblika ovisnosti o psihoaktivnim tvarima (Podaci UN-a, 2017). Prema istraživanju Roth i suradnika (2018), godišnje od konzumacije psihoaktivnih tvari umre oko 12 milijuna ljudi u svijetu. Jasno je kako konzumacija alkohola i ilegalnih psihoaktivnih tvari predstavlja višestoljetni problem u svijetu koji je uzrok različitih tegoba, kao što su fiziološki, psihološki, emocionalni i socijalni problemi (Ham i Hope, 2003). Rezultati ovog istraživanja doprinijeli su svojim smjernicama za kasnija istraživanja u pogledu metodoloških nedostataka i savjeta za dobivanje još temeljitijih podataka o konzumaciji alkohola i psihoaktivnih tvari te su doprinijeli proširenju spoznaja o karakteristikama osoba sklonijih konzumaciji alkohola i psihoaktivnih tvari. Također su potvrđeni rezultati većine prijašnjih istraživanja i samim time prijašnje spoznaje. Osim teorijskih doprinosa, postoji i praktična vrijednost provedenog istraživanja. Osobe visoko na potrebi za traženjem uzbuđenja koje su sklone konzumaciji psihoaktivnih tvari može se usmjeravati ka zdravijim načinima zadovoljavanja te potrebe, kao što je bavljenje raznoraznim sportovima. Također, osobe visoko na mračnoj trijadi ličnosti (pogotovo na psihopatiji) trebalo bi uzimati kao rizičnu skupinu za konzumaciju psihoaktivnih tvari. Što se nošenja sa stresom tiče, osobe bi se trebalo učiti kako se „zdravo“ nositi sa stresom, pošto se nošenje sa stresom usmjereno na izbjegavanje pokazalo prediktivnim za konzumaciju i alkohola i ilegalnih psihoaktivnih tvari.

Rast trenda konzumacije psihoaktivnih tvari i sama dostupnost tih supstanci predstavlja imperativ za provođenje što više istraživanja o prediktorima konzumacije tih tvari kako bi se mlade osobe što ranije detektiralo kao rizične i potencijalno spriječilo kasnije razvijanje ovisnosti.

6. Zaključak

Glavni cilj ovog istraživanja bio je ispitati čestinu konzumacije ilegalnih psihoaktivnih tvari i alkohola kod mladih u dobi od 18 do 30 godina te utvrditi u kojoj mjeri je konzumacija navedenih tvari određena mračnom trijadom ličnosti (makijavelizmom, narcizmom i psihopatijom), sklonosti traženju uzbuđenja i načinima nošenja sa stresom. Rezultati dobiveni na uzorku od N=367 sudionika ukazuju kako mladi daleko najčešće od ilegalnih psihoaktivnih tvari konzumiraju marihuanu, nakon čega slijede psihostimulansi (kokain, *speed*, *ice* i sl.), pa psihostimulansi s karakteristikama halucinogena (*ecstasy* i MDMA) i na poslijetku halucinogene droge (LSD, psihoaktivne gljive, PCP). Alkohol mladi piju umjereno do često. Nakon provedenih hijerarhijskih regresijskih analiza, dobiven je statistički značajan prediktivan učinak dobi, spola, psihopatije, makijavelizma, podložnosti dosadi, dezinhibicije i traženja iskustava životnoj prevalenciji konzumacije psihoaktivnih tvari, na način da su prediktori zajedno objasnili 45,1% varijance konzumacije psihoaktivnih tvari, dok su predikciji čestine konzumacije alkohola statistički značajan doprinos pokazali suočavanje sa stresom usmjereno na izbjegavanje, dezinhibicija i traženje uzbuđenja i avantura objašnjavajući 19,6% varijance. Spoznaje dobivene ovim istraživanjem korisne su osim za teorijsku i za praktičnu primjenu u pogledu detekcije mladih koji spadaju u rizičnu skupinu za kasniju konzumaciju psihoaktivnih tvari i alkohola.

7. Literatura

- Baughman, H. M., Jonason, P. K., Veselka, L. i Vernon, P. A. (2014). Four shades of sexual fantasies linked to the Dark Triad. *Personality and Individual Differences*, 67, 47–51.
- Beck, R. C. (2000). *Motivation: Theories and principles*. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.
- Begić, D. (2011). *Psihopatologija*. Zagreb: Medicinska naklada.
- Berezkei, T., Deak, A., Papp, P., Perlaki, G. i Orsi, G. (2013). Neural correlates of Machiavellian strategies in a social dilemma task. *Brain and Cognition*, 82(1), 108–116.
- Camatta, C. D. i Nagoshi, C. T. (1995). Stress, depression, irrational beliefs, and alcohol use and problems in a college student sample. *Alcoholism: Clinical and Experimental Research*, 19(1), 142–146.
- Campbell, W. K., Foster, C. A. i Finkel, E. J. (2002). Does self-love lead to love for others? A story of narcissistic game playing. *Journal of Personality and Social Psychology*, 83(2), 340–354.
- Carver, C. S., Scheier, M. F. i Weintraub, J. K. (1989). Assessing coping strategies: A theoretically based approach. *Journal of Personality and Social Psychology*, 56(2), 267–283.
- Christie, R. i Geis, F. L. (1970). *Studies in Machiavellianism*. New York: Academic Press.
- Cooper, M. L., Russell, M., Skinner, J. B., Frone, M. R. i Mudar, P. (1992). Stress and alcohol use: Moderating effects of gender, coping, and alcohol expectancies. *Journal of Abnormal Psychology*, 101(1), 139–152.
- Deluga, R. J. (2001). American presidential Machiavellianism: Implications for charismatic leadership and rated performance. *The Leadership Quarterly*, 12(3), 339–363.
- Donohew, R. L., Hoyle, R. H., Clayton, R. R., Skinner, W. F., Colon, S. E. i Rice, R. E. (1999). Sensation seeking and drug use by adolescents and their friends: Models for marijuana and alcohol. *Journal of Studies on Alcohol*, 60(5), 622–631.
- Endler, N. S. i Parker, J. D. (1990). Multidimensional assessment of coping: A critical evaluation. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58(5), 844–854.

- Ersche, K. D., Turton, A. J., Pradhan, S., Bullmore, E. T. i Robbins, T. W. (2010). Drug Addiction Endophenotypes: Impulsive Versus Sensation-Seeking Personality Traits. *Biological Psychiatry*, 68(8), 770-773.
- European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction. Pribavljeno 20.07.2020., s adrese: https://www.emcdda.europa.eu/emcdda-home-page_en.
- Farley, F. (1986). The Big T in Personality: Thrill seeking often produces the best achievers but it can also create the worst criminals. *Psychology Today*, 20(5), 44-52.
- Fehr, B., Samson, D. i Paulhus, D. L. (1992). *The construct of Machiavellianism: Twenty years later. Advances in personality assessment*, 9 (77–116).
- Furnham, A. (2010). Preventing and Managing Derailment. *The Elephant in the Boardroom*, 234-261.
- Furnham, A., Richards, S. C. i Paulhus, D. L. (2013). The Dark Triad of Personality: A 10 Year Review. *Social and Personality Psychology Compass*, 7(3), 199-216.
- Glavak Tkalić, R., Miletić, G.M., Maričić, J. i Wertag, A. (2012). *Zlouporaba sredstava ovisnosti u općoj populaciji Republike Hrvatske: istraživačko izvješće*. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar i Ured za suzbijanje zlouporabe droga Vlade Republike Hrvatske.
- Gray, J. A. (1970). The psychophysiological basis of introversion-extraversion. *Behaviour Research and Therapy*, 8(3), 249-266.
- Ham, L. S. i Hope, D. A. (2003). College students and problematic drinking: A review of the literature. *Clinical Psychology Review*, 23(5), 719-759.
- Hare, R. D., Hart, S. D. i Harpur, T. J. (1991). Psychopathy and the DSM-IV criteria for antisocial personality disorder. *Journal of Abnormal Psychology*, 100(3), 391–398.
- Hare, R. D. i Neumann, C. S. (2008). Psychopathy as a Clinical and Empirical Construct. *Annual Review of Clinical Psychology*, 4(1), 217-246.
- Hittner, J. B. i Swickert, R. (2006). Sensation seeking and alcohol use: A meta-analytic review. *Addictive Behaviors*, 31(8), 1383-1401.
- Hogan, J., Barrett, P. i Hogan, R. (2007). Personality measurement, faking, and employment selection. *Journal of Applied Psychology*, 92(5), 1270-1285.

- Hopley, A. A. i Brunelle, C. (2012). Personality mediators of psychopathy and substance dependence in male offenders. *Addictive Behaviors*, 37(8), 947-955.
- Huffine, C. L., Folkman, S. i Lazarus, R. S. (1989). Psychoactive Drugs, Alcohol, and Stress and Coping Processes in Older Adults. *The American Journal of Drug and Alcohol Abuse*, 15(1), 101–113.
- Jaffe, L. T. i Archer, R. P. (1987). The Prediction of Drug Use Among College Students From MMPI, MCMI, and Sensation Seeking Scales. *Journal of Personality Assessment*, 51(2), 243-253.
- Jakobwitz, S. i Egan, V. (2006). The dark triad and normal personality traits. *Personality and Individual Differences*, 40(2), 331–339.
- Jonason, P. K., Li, N. P. i Czarna, A. Z. (2013). Quick and Dirty: Some Psychosocial Costs Associated with the Dark Triad in Three Countries. *Evolutionary Psychology*, 11(1), 172-185.
- Jonason, P. K., Li, N. P., Webster, G. D. i Schmitt, D. P. (2009). The dark triad: Facilitating a short-term mating strategy in men. *European Journal of Personality*, 23(1), 5-18.
- Jones, D. N. i Paulhus, D. L. (2011). The role of impulsivity in the Dark Triad of personality. *Personality and Individual Differences*, 51(5), 679-682.
- Jones, D. N. i Paulhus, D. L. (2013). Introducing the Short Dark Triad (SD3). *Assessment*, 21(1), 28-41.
- Jones, D. N. i Paulhus, D. L. (2010). Different Provocations Trigger Aggression in Narcissists and Psychopaths. *Social Psychological and Personality Science*, 1(1), 12-18.
- Klarić, D. (2007). *Droga (ne)rješiv problem*. Zagreb: Dvotočka.
- Krampen, G. (1980). Generalized expectations of alcoholics: Multidimensional locus of control, hopelessness, and machiavellianism. *Journal of Clinical Psychology*, 36(4), 1022-1023.
- Krapić, N. i Kardum, I. (2002). *Stilovi suočavanja sa stresom kod adolescenata: Konstrukcija i validacija upitnika*. Izvorni znanstveni rad. Rijeka: Filozofski fakultet.

- Kubarych, T. S., Deary, I. J. i Austin, E. J. (2004). The Narcissistic Personality Inventory: Factor structure in a non-clinical sample. *Personality and Individual Differences*, 36(4), 857-872.
- Lazarus, R. S. (1993). From Psychological Stress to the Emotions: A History of Changing Outlooks. *Annual Review of Psychology*, 44(1), 1-22.
- Lazarus, R. S. i Folkman, S. (1991). 9. The Concept of Coping. *Stress and Coping: An Anthology*, 189-206.
- Lengua, L. J. i Long, A. C. (2002). The role of emotionality and self-regulation in the appraisal-coping process: Tests of direct and moderating effects. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 23, 471-493.
- Maes, J. H. i Brazil, I. A. (2015). Distraction from cognitive processing by emotional pictures: Preliminary evidence for an association with interactions between psychopathy-related traits in a non-clinical sample. *Personality and Individual Differences*, 75, 53–58.
- Magid, V., Maclean, M. G. i Colder, C. R. (2007). Differentiating between sensation seeking and impulsivity through their mediated relations with alcohol use and problems. *Addictive Behaviors*, 32(10), 2046-2061.
- Manenica, B. (1995). *Ovisnosti*. Zagreb: Vlastita naklada.
- Martin, C. A., Kelly, T. H., Rayens, M. K., Brogli, B. R., Brenzel, Al., Jackson Smith, W. i Omar, H. A. (2002). Sensation seeking, puberty, and nicotine, alcohol, and marijuana use in adolescence. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 41(12), 1495-1502.
- McCrae, R. R. i Costa, P. T. (1991). The NEO Personality Inventory: Using the Five-Factor Model in counseling. *Journal of Counseling & Development*, 69(4), 367–372.
- Mealey, L. (1995). Primary sociopathy (psychopathy) is a type, secondary is not. *Behavioral and Brain Sciences*, 18(03), 579.
- Nathanson, C., Paulhus, D. L. i Williams, K. M. (2006). Predictors of a behavioral measure of scholastic cheating: Personality and competence but not demographics. *Contemporary Educational Psychology*, 31(1), 97-122.

- Nicholls, A. R., Madigan, D. J., Backhouse, S. H. i Levy, A. R. (2017). Personality traits and performance enhancing drugs: The Dark Triad and doping attitudes among competitive athletes. *Personality and Individual Differences, 112*, 113-116.
- Paulhus, D. L. (1998). Interpersonal and intrapsychic adaptiveness of trait self-enhancement: A mixed blessing? *Journal of Personality and Social Psychology, 74*(5), 1197–1208.
- Paulhus, D. L. i Williams, K. M. (2002). The Dark Triad of personality: Narcissism, Machiavellianism, and psychopathy. *Journal of Research in Personality, 36*(6), 556-563.
- Rauthmann, J. F. (2011). The Dark Triad and Interpersonal Perception: Similarities and Differences in the Social Consequences of Narcissism, Machiavellianism, and Psychopathy. *Social Psychological and Personality Science, 3*(4), 487-496.
- Rodgers, J. (2000). Cognitive performance amongst recreational users of "ecstasy". *Psychopharmacology, 151*(1), 19-24.
- Roth, G. A., Abate, D., Abate, K. H., Abay, S. M., Abbafati, C., Abbasi, N. i Abdollahpour, I. (2018). Global, regional, and national age-sex-specific mortality for 282 causes of death in 195 countries and territories, 1980–2017: a systematic analysis for the Global Burden of Disease Study 2017. *The Lancet, 392*(10159), 1736-1788.
- Sakoman, S. (1995). *Doktore, je li istina da trava čisti pluća?*. Zagreb: SysPrint.
- Schwarzer, R. i Taubert, S. (2002). Tenacious Goal Pursuits and Striving Toward Personal Growth: Proactive Coping. *Beyond Coping, 19-36*.
- Stenason, L. i Vernon, P. (2016). The Dark Triad, Reinforcement Sensitivity and Substance Use. *Personality and Individual Differences, 101*, 517.
- Teichman, M., Barnea, Z. i Rahav, G. (1989). Sensation Seeking, State and Trait Anxiety, and Depressive Mood in Adolescent Substance Users. *International Journal of the Addictions, 24*(2), 87-99.
- Ured za suzbijanje zlouporabe droga (2016). Pribavljeno 20.7.2020. s adrese: <https://drogeiovisnosti.gov.hr/djelokrug/ovisnosti-i-vezane-teme/droge-i-ovisnost/vrste-droga/marihuana-kanabis/1013>.

- Venables, N. C., Hall, J. R., Yancey, J. R. i Patrick, C. J. (2015). Factors of psychopathy and electrocortical response to emotional pictures: Further evidence for a two-process theory. *Journal of Abnormal Psychology, 124*(2), 319–328.
- Vernon, P. A., Villani, V. C., Vickers, L. C. i Harris, J. A. (2008). A behavioral genetic investigation of the Dark Triad and the Big 5. *Personality and Individual Differences, 44*(2), 445-452.
- Veselka, L., Giammarco, E. A. i Vernon, P. A. (2014). The Dark Triad and the seven deadly sins. *Personality and Individual Differences, 67*, 75–80.
- World Drug Report (2017). Pribavljeno 20.7. s adrese:
<https://www.unodc.org/wdr2017/index.html>.
- Zec, S. (2008). Ovisnost o drogama i sposobnost za kanonsku ženidbu. *Crkva u svijetu, 43*(2), 203-233.
- Zuckerman, M. (1994). Behavioral expressions and biosocial bases of sensation seeking. Cambridge, United Kingdom: Cambridge University Press.
- Zuckerman, M. (2000). Are you a risk-taker? *Psychology Today, 33*(6), 52-57.
- Zuckerman, M. (2007). *Sensation seeking and risky behavior*. Washington, DC: American Psychological Association.
- Zuckerman, M., Eysenck, S. B. i Eysenck, H. J. (1978). Sensation seeking in England and America: Cross-cultural, age, and sex comparisons. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 46*(1), 139–149.
- Zuckerman, M. i Kuhlman, D. M. (2000). Personality and Risk-Taking: Common Bisocial Factors. *Journal of Personality, 68*(6), 999-1029.